

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-9

september 2002

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

230

De bovenste bloem op de foto is een mannelijke bloem van de courgette; de onderste bloem is vrouwelijk. Links een uitgroeiende vrucht.

In Nederland worden ongeveer 100 ha courgettes onder glas geteeld. Er is een voorjaarsteelt en een najaarsteelt. Courgettes worden ook onder plastic geteeld. In de zomer vooral in de volle grond.

De courgette is een van de vruchtdragende gewassen uit de familie van de komkommerachtigen (*Curcubita pepo*). Deze plant heeft grote eenslachtige bloemen met gele kroonbladeren. De mannelijke en de vrouwelijke bloemen komen op dezelfde plant voor (eenhuizig) en bloeien maar één dag. In de namiddag zijn de bloemen alweer gesloten. De mannelijke en de vrouwelijke bloemen produceren veel nectar. Het stuifmeel is geel en wordt door de mannelijke bloemen in grote hoeveelheden geproduceerd.

Bestuiving met bijen is meestal goed mogelijk. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat er per tien vrouwelijke bloemen minimaal één mannelijke bloem open is. Bij de teelt van courgette onder glas is een bijenvolk, met minimaal 7 à 8 ramen bijen, per 1.000 m² nodig een goed bestuivingsresultaat.

Christ Smeekens, PPO Bijen

De pro's en contra's van thymol	Peter Elshout	231
Van heinde en ver	Otto de Kat	234
Nieuws van PPO Bijen	Christ Smeekens	235
Plant en bij		
Voor de imkertuin	G. Schalk	236
Praktijk		
Imkerervaringen	Jan Ottens	237
Uit de imkergemeenschap		
Van imker tot imker	Ko Zoet	238
Moeren pakken de trein	Ton Thissen	240
Interview met Hans van dert Wateren	Pim Lemmers	242
Cursief	Rik Oldeven	212
De lezer schrijft		
'Bee at home' verdient meer aandacht	Frans Moens	243
Wonderlijke waarnemingen		
Werksters verkennen grondig	Astrid Schoots	244
Reactie van	Hayo Velthuis	245
Boekbespreking		
Broeder Adams zoektocht	J.P. van Praag	247
Praktijk		
Spelen met bijen	Jan van de Veluwe	248
Bijproducten		
Wat kost dat nou?	Klaas van der Poel	249
Uit de imkergemeenschap		
Necrologie van Dick Vunderink	Jos Plaizier	251
Foto van de maand		
Windwijzer	Richard Verbeek	252
VBBN: Enquete leeftijdsopbouw VBBN-leden		253
Eerbeek & O. bezoekt Floriade		
ZLTO: Studiedag ZLTO 9 november		253
Van de Bestuurstafel		
Familieberichten		256
Kalender		257
Cursussen		258
Vraag en aanbod		258
Adressen		260

Van de redactie

In de ochtend van 12 augustus ontvingen we het bericht dat Dick Vunderink de avond tevoren was overleden. Dick was al geruime tijd ernstig ziek en tijdens de Algemene Ledenvergadering van de VBBN dit voorjaar heeft hij niet alleen de voorzittershamer officieel aan Jos Plaizier overgedragen maar in feite heeft Dick toen ook afscheid genomen van de leden van de VBBN.

De lezers van Bijen kennen Dick Vunderink vooral als schrijver van zijn maandelijkse column 'Uit de PC van de voorzitter'. De krachtige uitstraling van deze column vond haar oorsprong in zijn persoonlijke manier van schrijven en vertellen. Vanaf oktober 1992 tot maart van dit jaar heeft hij maandelijks de lezers in vertrouwen genomen over zijn ervaringen in het hoofdbestuur van de VBBN, in de groepen en subverenigingen en niet op de laatste plaats in de Bedrijfsraad. Dankzij zijn open en directe manier van communiceren werden we betrokken bij zijn vele werkzaamheden. Niet alleen als bestuurder maar ook als imker. Zijn nieuwsgierigheid en de manier waarop hij bekende al in februari stiekem in zijn volken te hebben gekeken - 'het was immers zulk mooi weer' - waren heel herkenbaar. Dankzij zijn column werden de grijze pagina's gelezen en gewaardeerd. Dick, dank daarvoor.

Marleen Boerjan, hoofdredacteur

Nieuw middel tegen de varroamijt

De pro's en contra's van thymol

Peter Elshout

De continue zoektocht naar methoden en middelen voor de bestrijding van de varroamijt heeft een nieuw middel opgeleverd: thymovar®. Thymovar® is de handelsnaam voor een bestrijdingsmiddel op basis van de vluchtige stof thymol en andere etherische oliën (zie ook Bijen 10(5):148-149). Thymovar® is nu ook in Nederland verkrijgbaar. Tijd dus voor aanvullende informatie in Bijen.

De werkzame stof in Thymovar® is 2-isopropyl-5-methylfenol (C₁₀H₁₄O) ofwel thymol. Thymolkristallen smelten bij 51 °C en veroorzaken bij huidcontact pijnlijke zwellingen en huiduitslag.

Thymol wordt al geruime tijd in uiterst kleine concentraties gebruikt in verkoudheidspreparaten, in dermatologische preparaten tegen huiduitslag, schimmelinfecties en schaafwonden, in tandpasta en scheerzeep. Thymol is een natuurlijk bestanddeel van *Thymus vulgaris* en andere tijmsorten.

Het thymolgehalte in de tijmhoning varieert tussen de 0,05 en 0,026 mg per kg honing. Wat de Nederlandse honing betreft heeft lindehoning het hoogste gehalte

aan natuurlijk thymol: tussen de 0.02 en 0,16 mg per kg honing.

Het toepassen van zuivere thymolkristallen kan alleen onder strenge veiligheidsvoorwaarden onder laboratoriumomstandigheden.

Thymol: een wapen tegen de varroamijt

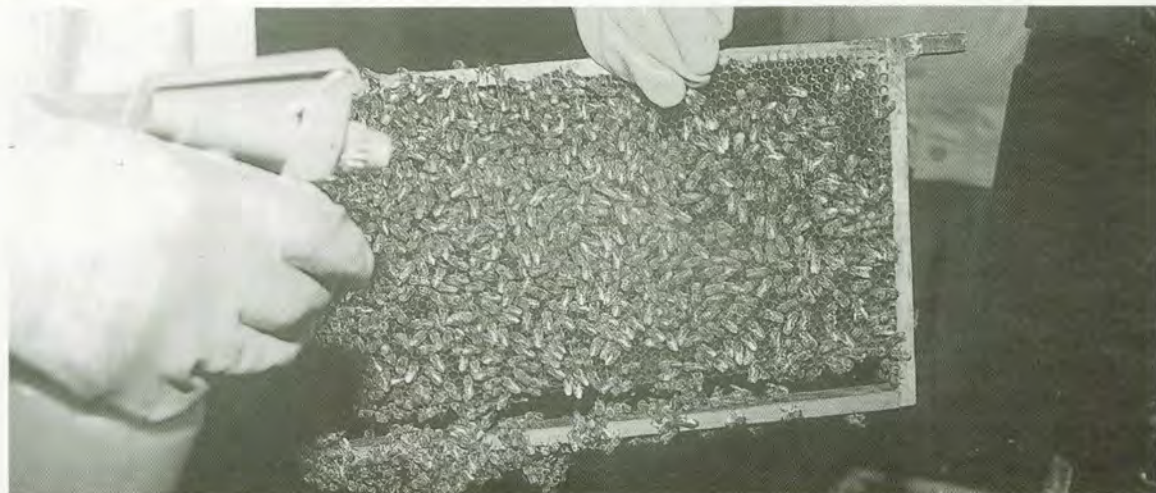
De belangrijkste zintuigen van de varroamijt bevinden zich in het eerste potenpaar. Behalve de tastorganen zijn hier ook de uiterst gevoelige reukorganen te vinden. De varroamijt kan hiermee de verschillende geurstoffen afkomstig van bijvoorbeeld het bijenbroed herkennen. Zo ruikt een bijenlarve vlak voor het verpoppen anders dan een larve die daar nog niet aan toe is. Thymol heeft een scherpe, penetrante geur en het is waarschijnlijk dat deze vluchtige stof (etherische olie) het uiterst verfijnde neusje van de mijt weet te dwarsbomen. De mijten worden door de thymoldamp in verwarring gebracht. Mijten in de nog geopende broedcel kunnen niet meer met elkaar communiceren. Doordat de verzegeling van de broedcellen gasdoorlatend is, zal de thymol geur naar alle waarschijnlijkheid het verzegelde broed binnendringen, maar niet

231

Een varroamijt bekeken van de buikzijde. Zij wordt bij gebruik van thymol via haar eerste paar pootjes bij de neus genomen.

Foto's: P. Elshout

232 Een nabehandeling (restontmijting) met melkzuur houdt in dat de bijen met een fijne nevel van 15% melkzuur worden bevochtigd. Twee behandelingen geven in broedloze volken een afdoening van 97%.

in afdoende mate. De mijten in de gesloten cel zullen als gevolg hiervan niet eten of paren. Een hongerdood en een, voor zover dit voor mijten geldt, liefdeloos leven is het lot van mijten. De mijten zijn als het ware door de geur van thymol bij de neus genomen. Evenals bij het gebruik van mierenzuur, zijn er ook na het gebruik van thymol, witte, ongepaarde mijten op de varroabodem waar te nemen (*Bienenjournal*, april 2001).

Zoeken naar een toepassing in het bijenvolk

Door zijn afwerende en verdrijvende werking heeft het gebruik van etherische oliën zoals thymol, de nodige beperkingen voor toepassing in een bijenkast. Bij een te hoge concentratie, zeker in de broedloze periode, kan het tot verlaten van de bijenwoning leiden.

Door verscheidene wetenschappelijke instituten, maar ook door imkers, is gezocht naar manieren en hulpmiddelen om thymol op een acceptabele manier in het bijenvolk toe te passen. Proeven waarbij om de twee dagen, in totaal viermaal, een mengsel van fijn gemalen thymol en poedersuiker over de volken werd gestrooid, waren om meerdere redenen geen succes. Vooral bij temperaturen boven de 10°C geeft deze ongecontroleerde behandeling bijensterfte. Zonder afsluiting van het vlieggat zouden de bijen de kast onmiddellijk verlaten (*Diagnostik und Bekämpfung der Bienenkrankheiten*, W Ritter.)

In begin jaren '90 ontwikkelde men in Italië een product met de naam Apilife VAR. Het bestaat uit draagmateriaal van vermiculite (5x9x1 cm groot) en bevat een mengsel van een aantal etherische oliën: 14,1 g thymol, 3 g eucalyptusolie, 0,7 g menthol en

0,7 g kamfer. Het later in Zwitserland gefabriceerde Thymovar® bevat nagenoeg dezelfde etherische oliën, met uitzondering van kamfer. In de jaren 1991 tot 1994 zijn deze producten door Zwitserse, Oostenrijkse en Duitse wetenschappelijke onderzoeksinstituten onderzocht (*Bienen Journal*, juli 1999).

In Oostenrijk is door dhr. Franz Knobelspies het zogenaamde thymolraampje ontwikkeld. Dit raampje bevat thymolkristallen en wordt gedurende het gehele jaar in het volk gehangen. In Nederland is het gebruik van dit raampje niet toegestaan.

Nabehandeling blijft noodzakelijk.

Ervaringen met Apilife VAR en thymovar® waren per instituut en per jaar wisselend. Bij alle onderzoeksinstituten werden de volken na de laatste honing-oogst behandeld. De behandeling kon zo bij het ene onderzoek in augustus starten, bij een ander eind september of aanvang oktober.

Resten van Apilife VAR-plaatjes worden hier verwijderd voor de nabehandeling met melkzuur

Uit de onderzoeken kan geconcludeerd worden dat toepassing van Apilife VAR of Thymovar bij volken op één bak in warme bouw de varroamijt afdoende kan bestrijden. Voor volken op twee bakken, zowel in warme- als koude-bouw en in Dadantbakken ligt de sterfte tussen de 19,2 en 96,4% (Instituut Hohenheim).

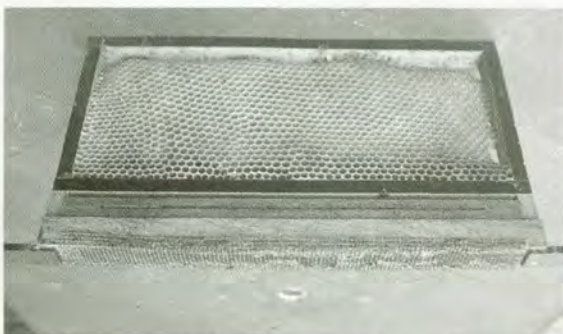
De werkzaamheid van Apilife VAR en Thymovar is vooral onderzocht op het Zwitserse instituut Liebefeld (Bienenjournal juli 1999).

Gebleken is dat bij Apilife VAR of Thymovar behandeling van 6 tot 8 weken na de laatste honing-oogst, de afdoding van de mijten meestal ver onder de noodzakelijke 98% ligt. Voor een afdoende mijten-doding wordt aanbevolen een nabehandeling te geven in een broedloze periode. In Zwitserland en Oostenrijk wordt een restontmijting met oxaalzuur-damp geadviseerd.

Residuen in was en honing

Bij gebruik van Apilife VAR of Thymovar wordt de Zwitserse norm van 0,8 mg thymol per kg honing niet overschreden. Ook bij meerjarige herhalingen bouwen zich geen overmatige residuen in was en honing op.

Het thymolraampje dat het gehele jaar rond wordt ingezet gaf een heel ander beeld. Bij een continue (gedurende het gehele jaar) toepassing van het thymolraampje accumuleert thymol in was en honing. Het is om deze reden het thymolraampje niet in Nederland toegepast mag worden. In Zwitserland werden in raten hoeveelheden gevonden die varieerden de 10,3 tot 276,1 mg per kg was, met een gemiddelde van 123,4 mg per kg. De was gewonnen uit de thymolramen (systeem Franz Knobelspies) bereikte na continu gebruik, waarden van meer dan 2523 mg per kg. Bereikt de in was geaccumuleerde thymol een waarde van boven de 800 mg per kg was, dan neemt de in deze raten verblijvende honing thymol

Thymolraampje door de bijen met propolis buiten werking gesteld

Spelregels voor een bevredigend resultaat.

Hoe hoger de gemiddelde dagtemperatuur, hoe beter de werking. Bij aanvang van de behandeling mag de dagtemperatuur echter niet hoger zijn dan 25 °C omdat door de te hoge verdamping de bijen in paniek zullen raken. Volken in de schaduw kunnen eerder behandeld worden dan volken die in de zon staan. De behandeling moet op z'n laatst in september beginnen. Dit vanwege de dagtemperatuur en de vorming van de winterbijen. Winter dan ook zo vroeg mogelijk in en start dan (nadat het voer verzegeld is) een week later met de behandeling. Plaats nooit plaatjes Thymovar of Apilife VAR tussen twee bakken in, omdat de volken dan waarschijnlijk de winter niet zullen overleven. Sluit de varroabodem goed en verklein bij een volle vliegspleet zodat de damp eventjes in de kast blijft hangen. Bij hoge bodems is de werking beduidend minder dan de in ons land gangbare lage bodem. Doordat alle volken eender ruiken is de kans op roverij groot.

op. Volgens de Nederlandse Honingwet mogen er nooit stoffen aan honing worden toegevoegd. De warenwet kent in dit geval een nultolerantie.

Gebruik thymol door de Nederlandse imker

Thymol in de vorm van Thymovar® is sinds kort in Nederland toegelaten. Er zijn reeds relatief veel imkers die al met deze voor mensen relatief ongevaarlijke stof werken. Thymovar® geeft de imker naast het gebruik van mierenzuur, melkzuur en oxaalzuur, een nieuwe mogelijkheid om de mijten te bestrijden. Deze middelen kunnen door elkaar en op verschillende tijdstippen en omstandigheden ingezet worden. Melkzuur en oxaalzuur zijn in Nederland niet officieel toegelaten. Zo het zich nu laat aanzien zal de toelating van deze organische zuren niet lang op zich laten wachten. In meerdere Europese landen is dit proces al achter de rug of is in gang gezet.

Geraadpleegde Literatuur

- Die Bienen: juni 1998, maart 1998, juli 1999 en juni 2002)
- Bienen Journal Frakno Imkerschule Müblheim – Stetten: augustus 1993, april 2001 en mei 2002)
- Bienenwelt,
- De Schweizerische Bienen Zeitung.
- Bee Biz (juli 1997) uit de USA.
- Diagnostik und Bekämpfung der Bienenkrankheiten, geschreven door Wolfgang Ritter. ISBN no. 3-334-61021-7.
- General Catalogue Panreac voor chemische stoffen.
- Keuringsdienst van Waren, Zutphen (dhr. De Boer)

Bijen zetten kevers achter tralies

Sinds ze in 1998 in Florida voor het eerst gesignaleerd werden, hebben de zogenaamde kleine bijenkastkevers (*Aethina tumida*) al voor miljoenen dollars schade aangericht aan de bijenvolken in het zuidoosten van de V.S. Ze richten vernielingen aan, eten het broed, de honing en het stuifmeel. Het kevertje is oorspronkelijk afkomstig uit Zuidelijk Afrika waar het de bijenvolken veel minder schade berokkent.

De Zuid-Afrikaanse entomoloog James Ellis schreef er in de *American Bee Journal* (2002(4)) een interessant artikel over waarbij je af en toe (tenminste zo verging het mij) je ogen niet kunt geloven. Uit recent onderzoek is gebleken dat de honingbijen op een wel heel bijzondere manier omgaan met hun ongewenste gasten. Zo ontdekten de Zuid-Afrikaan Dr. Peter Neumann en zijn medewerkers dat de Afrikaanse Kaapse honingbijen de bijenkastkevers gevangen nemen en opsluiten in gevangnissen vervaardigd uit propolis! Het blijkt dat de kevertjes zich meestal verzamelen op bepaalde plekken in de kast. Interessant is nu dat de bijen deze plekken afbakenen met muurtjes van propolis. Anders gezegd: daar waar de kevers zich verzamelen worden ze door de bijen gearresteerd. Dat wil nog niet zeggen dat de kevers helemaal opgesloten zitten; in deze 'cellen' zitten openingen die streng bewaakt worden door wachtbijen. Het is fascinerend om te zien hoe de wachters dat doen. Hoewel de kevertjes talloze pogingen ondernemen om te ontsnappen, weten de bijen ze in bedwang te houden. James Ellis zag onder meer hoe een stuk of twintig bijen op meer dan tien kevertjes pasten. Maar ook zag hij hoe één bij er tien bewaakte. Schade richten de kevers in de Kaapse bijenvolken nauwelijks aan; slechts enkele weten te ontsnappen, de meerderheid blijft gevangen. Ellis constateerde na onderzoek in de keverbesmette gebieden in de V.S. dat Europese bijen net zo op de kevers reageren als de Afrikaanse. Ook zij bouwen gevangnissen en schakelen bewakers in. Maar waarom kunnen zij de kever dan niet de baas? Volgens Ellis is daarvan sprake als het aantal kevers boven een bepaalde grens komt te liggen; ze profiteren dan als het ware van het daardoor ontstane cellentekort. Het gevangenisstelsel verklaart ook ervaringen die imkers hebben opgedaan. Menige imker kon je horen zeggen 'mijn met kevers geïnfecteerde volken doen het prima, tot ik ze ga nakijken'. Ellis vermoedt dat dit komt omdat de kevers schrikken, aan hun bewakers ontsnappen en alle kanten oprennen als de imker het deksel opent en het volk gaat inspecteren. Vandaar

dat de imkers vooral klagen dat zij de meeste last van de kevertjes hebben nadat zij in hun stal gewerkt hebben.

Wie geeft er nu zijn belagers voedsel?

Er zijn nog meer boeiende ontdekkingen gedaan omtrent de kevers. Gebleken is dat zij in staat zijn minstens zes maanden in gevangenschap te leven. Hoe is dat mogelijk, zonder voedsel? Tot zijn eigen verbazing constateerde Ellis dat de (Kaapse) bijen de kevers van voedsel voorzien! Om daar zekerheid over te verkrijgen deed hij het volgende. In het bovenste deel van een drieraams observatiekast huisvestte hij boven een tussenschot van gaas een aantal kevertjes. In het onderste gedeelte zaten de bijen die gevoerd werden met rood gekleurd suikerwater. Een dag later bleek dat de keverdarpjes rood gekleurd waren. Het kon niet anders of de bijen hadden de kevers door het gaas gevoerd. Waarom doen ze dat? Je gaat toch niet je eigen belagers voeren?

Een hypothetische, maar toch wel waarschijnlijke verklaring voor dit gedrag is dat het zich bij zowel de bijen als bij de kevers gelijktijdig ontwikkeld heeft: de bijen 'bedachten' het gevangenisstelsel om de kever binnen de perken te houden, terwijl de kevers op hun beurt een methode ontwikkelden om zich in die gevangenis in leven te houden.

Bij het voeren bedelen de kevers eigenlijk op dezelfde manier waarop de bijen het onderling doen: ze betasten elkaars antennes. Het heeft echter niet altijd effect. Ongeveer één op de zeven à acht keer dat de antennes van de kever die van de bij raken, heeft voedseloverdracht tot gevolg.

Het mag allemaal en beetje hypothetisch overkomen, zegt Ellis, een feit is dat bijen in staat zijn gevangnissen te bouwen om belagers op te sluiten, terwijl de kleine bijenkastkevers hongerige bijen na kunnen bootsen.

Ja, er is een heleboel meer gaande in onze bijenvolken dan we ooit hebben kunnen vermoeden, schrijft Ellis aan het slot van zijn artikel.

Controle en bestrijding van varroamijt

De bestijding van de *Varroa destructor* met mierenzuur via met de Nassenheiderverdamper kan het beste plaats vinden meteen nadat de laatste honing is geslingerd. In september is een tweede bestrijding van *Varroa destructor* met mierenzuur met behulp van de Nassenheiderverdamper nog mogelijk. Vooraf moet de noodzaak voor een bestrijding worden vastgesteld. Door controle van het aantal mijten op de onderlegger kan worden vastgesteld of een bestrijding nodig is.

Hiertoe gedurende een week de onderlegger onder het bijenvolk leggen en daarna het gemiddeld aantal mijten per dag vaststellen. Door het gemiddeld aantal mijten, dat per dag op de onderleggers wordt gevonden, met een factor 100 tot 200 te vermenigvuldigen kan berekend worden hoeveel mijten er in het bijenvolk aanwezig zijn. Worden er bijvoorbeeld gemiddeld vijf mijten per dag gevonden dan bevinden zich in het bijenvolk tussen de 500 en de 1.000 mijten.

Als er in de winter geen broed meer in het bijenvolk aanwezig is, moet voor het vaststellen van het aantal mijten in een bijenvolk, het gemiddeld aantal mijten per dag met 400 vermenigvuldigd worden.

Indien er zich meer dan ongeveer 200 varroamijten in het bijenvolk (per dag gemiddeld één of meer varroamijten op de bodemplank) bevinden is een behandeling met mierenzuur nodig. Bevinden zich gedurende de winterperiode meer dan 200 varroamijten in het bijenvolk dan wordt het aantal mijten in de zomer van 2003 zo hoog dat schade aan het bijenvolk ontstaat.

Indien er broed in het bijenvolk aanwezig is en de nachttemperatuur niet onder 5°C ligt is een behandeling met de Nassenheiderverdamper goed mogelijk. Meteen na het inwinteren van de bijenvolken is dus een geschikt moment. Volg de gebruiksaanwijzing van de Nassenheiderverdamper exact op.

Toelating oxaalzuur tegen varroamijt

In verschillende Europese landen wordt onderzoek gedaan naar het gebruik van oxaalzuur voor de bestrijding van de varroamijt. Zowel bij het onderzoek als bij diverse bijenhouders in de praktijk worden daarmee goede resultaten bereikt.

Er worden drie manieren van toepassen gebruikt:

1. Druppelen met of **2. vernevelen** van oxaalzuuroplossing of **3. verdampen** van oxaalzuur.

Vooraf indien bijen meerdere malen nat worden van oxaalzuur ontstaat grote sterfte aan de bijenvolken. Oxaalzuur is evenals mierenzuur etsend en tast de huid aan. Indien de damp van oxaalzuur wordt ingeademd

ontstaat ook schade aan de longen. Oxaalzuur heeft in Nederland geen toelating voor de bestrijding van de varroamijt. Op initiatief van Eva Rademacher (Freie Universität Berlin) wordt nu door de bijenteeltorganisaties uit Europa gezamenlijk een aanvraag voor toelating van dit middel ingediend voor geheel Europa. De kosten voor deze toelating worden gezamenlijk door de bijenhouders uit Europa, naar rato van het aantal bijenvolken, gedragen. Inmiddels hebben ook de Nederlandse bijenteeltorganisaties, via de Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij, hieraan hun steun toegezegd.

Stuifmeelraten in het bijenvolk laten

In een periode van overvloed wordt door bijenvolken stuifmeel in de raten opgeslagen. In de raten blijft dit stuifmeel langere tijd van goede kwaliteit. Bij voldoende voorraad stuifmeel wordt dit door de bijen afgedekt met een laagje honing en verzegeld voor de winter.

Dit stuifmeel blijft daardoor geschikt als voedsel voor de larven en de jonge bijen. De larven en de jonge bijen tot 12 dagen oud, gebruiken stuifmeel als eiwitbron voor hun ontwikkeling. Bijen ouder dan 12 dagen kunnen geen stuifmeel meer verteren. Als larven en jonge bijen tijdens hun ontwikkeling geen of onvoldoende stuifmeel ter beschikking hebben kan dit later niet meer gecompenseerd worden. Deze bijen leven korter en zijn meer vatbaar voor nosema.

In het najaar en in het vroege voorjaar is er vaak een gebrek aan stuifmeel mede door de ongunstige weersomstandigheden. Door de stuifmeelvoorraden in de raten kan dit worden gecompenseerd. Laat dus in het najaar, als de bijenvolken kleiner worden en een deel van de raten niet meer nodig is, de raten met stuifmeel zoveel mogelijk in de kast. De stuifmeelvoorraad kan bijdragen aan de opbouw van gezonde winterbijen en ook in het voorjaar kunnen de eerste jonge bijen profiteren van een nog aanwezige stuifmeelvoorraad. Indien stuifmeelraten buiten de kast worden bewaard ontwikkelen stuifmeelmijten zich vaak in deze raten waardoor het kostbare stuifmeel verloren gaat.

Nieuwe onderzoeker bij PPO Bijen

Met ingang van 1 september 2002 is Jeroen Vorstman aangesteld ter versterking van het onderzoeksteam van PPO Bijen. Jeroen zal zich met name bezig gaan houden met onderzoek naar de bestuiving in de natuur. Welke rol spelen honingbijen en wilde bijen bij de bestuiving in de natuur?

Jeroen heeft ervaring met natuur- en groenprojecten en is tevens al vele jaren een enthousiast bijenhouder.

Virginische ereprijs *Veronicastrum virginicum*

In deze rubriek wordt telkens een (vaste) plant voorgesteld die het meer dan waard is om een plekje in de imkerstuin te krijgen.

De Virginische ereprijs maakt deel uit van de Helmkruidfamilie (*Scrophulariaceae*) en is ook bekend onder de naam *Veronica virginica*.

Uiterlijk

Het uiterlijk van deze plant wordt voor een groot deel bepaald door de strakke, verticale groeiwijze. De, bij sommige rassen, tot bijna 2 meter hoge stengels zijn regelmatig omgeven door kransen van lancetvormige bladeren. De stengel eindigt in een ongeveer 30 cm lange, slanke bloeiaar. De kleur van de bloempjes varieert van wit tot paars-blauw. Vooral de rassen 'Alba', 'Roseum', 'Diana' en 'Pink Glow' hebben een erg stevige, strakke groei- en bloeiwijze. Deze rassen worden niet zo hoog, tot 150 cm, en de kleuren zijn wit of licht-roze. De rassen 'Lavendelturm', 'Temptation' en 'Fascination' worden hoger, tot 200 cm, groeien iets wilder en de bloeiaren hebben wat meer kleur, resp. lichtlila, lilapaars en blauw.

Het ras 'Fascination' valt extra op door de vele fasciaties. Dit is een afwijking waarbij de bloei-aren bandvormig vergroeid zijn.

Herkomst

Deze sterke, winterharde plant komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en groeit daar op vrij vochtige plaatsen in weilanden en open bossen.

Vermeerderen

De planten worden vermeerderd door de oude planten te scheuren. Dit kan goed gebeuren in het voorjaar, als de neuzen net boven de grond komen. De jonge uitlopers met enige wortels kunnen van de oude plant afgesneden worden en apart opgepot worden. Na enkele jaren zal hieruit weer een mooie volle plant gegroeid zijn.

Toepassing

De Virginische ereprijs is een prima borderplant die bloeit vanaf juli tot september. Vooral de lagere rassen hebben geen extra steun nodig en doen het goed in wat grotere groepen. De grotere rassen kunnen tijdens de bloei wel een steuntje gebruiken. De plant vraagt een plekje in de volle zon, half-schaduw mag ook, en doet het goed in normale tuingrond, mits niet te droog.

Bijwaarde

De bloemen van deze ereprijs worden druk bezocht door hommels en honingbijen. Hoewel de plant ook stuifmeel levert, verzamelen de bijen er hoofdzakelijk nectar van. Bijen met stuifmeelklompjes heb ik tenminste niet vaak op de bloemen waargenomen.

Bijzonderheden

Ereprijs werd gebruikt om maag- en leverklachten te verhelpen. Men gebruikte hiervoor de wortels van de plant. Het is echter niet verstandig hier zelf mee te gaan experimenteren want de plant veroorzaakt diarree en braakneigingen.

De Virginische ereprijs is een prima borderplant die bloeit vanaf juli tot september

Suiker; veel en tijdig

Voeren doe ik op een onorthodoxe wijze. In de literatuur wordt de bijenhouder al sinds jaar en dag wijs gemaakt dat circa 15 kg suiker wel voldoende is. Dat komt waarschijnlijk, omdat de dracht vroeger beter was, waardoor de bijen minder op suiker aangewezen waren. Bovendien moesten de bijen in vroeger tijden na de heide ingewinterd worden. Als je dan 15 kg suiker of meer wilt voeren, krijgen de bijen het niet eens opgenomen. Bijen zijn van nature in staat om wel 100 kg honing op te slaan, mits de dracht en het weer meewerken. Dat doen ze niet voor niets. Ze halen geen stuifmeel of propolis teveel. Zouden zij honing wél overdadig halen? Zodat ze meer dan 6 of 7 keer de benodigde hoeveelheid in huis hebben? Welnee, dat doen ze echt niet voor de lol. Een optimaal functionerend en ontwikkeld volk verorbert grote hoeveelheden honing (suiker).

Overleven

Een boer die veel wil melken zal zijn koeien veel en goed voer moeten geven. Voor de bijenhouder geldt hetzelfde ten aanzien van honing. Zij die hun volken laten verhongeren hoeven niet op grote oogsten te rekenen. Bedenk wel dat een boer die zijn koeien wil voeren op het niveau waarop ze nog net overleven, zeer weinig voer nodig heeft! Helaas zijn bijenhouders nog te vaak bezig met puur laten overleven van de bijen! De heer Hensels verwoordde dit heel plastisch: Als honden, katten of vee verhongeren komt de hele buurt in opstand door de herrie die zie maken. Bijen gaan echter 'zachtjes' dood!

Drijfvoeren

Er zijn bijenhouders die hun volken trachten te stimuleren door drijfvoeren. Ze geven hun volken iedere avond een jampotje suikerwater. Drijfvoeren is uiteraard beter dan laten verhongeren, maar het is in mijn ogen toch een slechte gewoonte. Het lokt op de eerste plaats flink roverij uit. De rovers weten na een paar dagen zelfs de tijd waarop geknoeid wordt! Bovendien maakt het de bijen lui. Je merkt dat ze op een gegeven moment de hele dag niets meer doen en gewoon zitten te wachten tot 's avonds de suikerpot komt. Ik prefereer om de suiker stootsgewijs te geven en in royale hoeveelheden. Dat gebeurt in de natuur ook. Wie goed oplet, merkt dat de bijen de honingooft heel vaak in slechts 1 of 2 dagen binnenhalen. De rest van de tijd kunnen ze aan het broed en andere werkzaamheden besteden.

10 kg suiker in augustus

Bij mij start het inwinteren eind juli uiterlijk begin augustus. Elk volk krijgt eind juli circa 4 kg suiker in één of twee dagen aangeboden. Dus in een zo kort mogelijke tijd erin. Half en eind augustus gebeurt hetzelfde met circa 3 kg suiker. Eind augustus hebben de volken zodoende al ongeveer 10 kg suiker opgenomen! En wat blijkt? Als ik eind augustus in de volken kijk, is er nog nauwelijks een voorraad suiker aangelegd. Nagenoeg alles wordt omgezet in broed. Een prima zaak, want daardoor gaan de volken met veel jonge bijen de winter in. Doe ik in augustus niets, dan gaan de volken veel te zwak de winter in. Wat zwak de winter in gaat, komt er gegarandeerd niet sterk uit! Voor 20 september krijgen ze nog eens 15 kg suiker. In feite is dat dus de echte wintervoorraad. De opletende lezer zal gemerkt hebben dat er per volk circa 25 kg suiker gevoerd is. Kleine volken krijgen totaal circa 20 kg. Doordat de volken in het vroege voorjaar vaak verenigd worden, komt de totale gift per volk op 40 tot 50 kg suiker! Na het verenigen houd ik meestal wel ramen suiker over voor de kunstzwerm. Meestal, want lang niet altijd! Ook hier geldt: niet geloven, maar gewoon een keer doen!

Soort suiker

De laatste jaren voer ik weer gewone suiker. Die is betrouwbaar en goed. Invertsuikers zijn handig toe te dienen, maar zijn relatief duurder en er is kaf onder het koren. Ik heb er goede en slechte ervaringen mee. Eén jaar bleek de invertsuiker in de lente helemaal gekristalliseerd te zijn. Dat was niet best. Vandaar weer gewone suiker, die wordt opgelost door onder het verwarmen tevens te roeren met een mixer.

Varroabestrijding

De varroabestrijding zal dit jaar met thymovar (zie Bijen 11(5): 148-149 (2001) gebeuren. Maar het kan ook de oxaal-, of mierenzuurverdamping worden. Dat hangt af van de toelating.* Tegen Apistan bleken de mijten het laatste jaar behoorlijk resistent te zijn. Er kropen in april al vleugelloze bijen voor de stand! Tijd voor iets nieuws.

*Naschrift redactie: Inmiddels is Thymovar® in Nederland toegelaten als bestrijdingsmiddel tegen de varroamijt

Toen en nu

Twee kleine woordjes met een wereld van verschil maar die toch automatisch in elkaar overgaan. Het kan op van alles betrekking hebben. Op jezelf, waarbij je met verlangen of afschuw terugkijkt op het 'toen'. Op willekeurige omstandigheden enz. 'Toen' ligt vastgelegd, verankerd, terwijl het 'nu' per seconde frivool verder huppelt de toekomst tegemoet waarbij het automatisch overgaat in 'toen'. Het 'nu' van dit moment is 'toen' als u dit leest. Zoals gezegd, de weg tussen 'toen en nu' kan uiteenlopen van kort tot heel lang. In die tussenliggende periode staan ontwikkelingen niet stil. Neem louter de bijenteelt.

238

Wetenschappers werken hard aan het oplossen van bestaande problemen, zien plotseling het licht en scoren. Vervolgens pakken anderen de draad weer op en zoeken naar verfijningen. Het is nooit anders geweest. Aristoteles, die leefde in de vierde eeuw voor Christus, bracht het treffend onder woorden. 'Voor de praktijk van het leven is ervaring voldoende, onze drang naar kennis is echter niet bevredigd zolang we niet meer hebben dan ervaring'. Wijsheid van toen die nu nog steeds opgeld doet. Er ligt echter altijd het gevaar op de loer dat de wil tot scoren sterker is dan de vermeende oplossing van een probleem, dat het wiel opnieuw wordt uitgevonden. Na het lezen van twee publicaties moest ik daaraan denken. De eerste, het toen, is afkomstig uit de informatiegids van de imkervereniging Ruinen e.o., waarin wordt verteld over een lezing in 1911 gehouden door de heer Van Giersbergen, leraar bijenteelt in Wageningen. Ik citeer: 'Groot is het nut dat de bij doet, zoo groot, dat voor den land- en tuinbouw de waarde niet onder cijfers zijn te brengen. De bij is de overbrengster van het stuifmeel van de eene bloem op de andere. Zonder dat... geen vrucht! Deze wijsheid van toen staat nog steeds als een paal boven water en is algemeen erkend. Toch las ik in de Volkskrant van 15 juni jl. een artikel overgenomen uit het Amerikaanse blad Nature, waarin een onderzoeker van het Tropical Research Institute in Panama tot de conclusie was gekomen dat bijen de koffie-opbrengsten aanzienlijk kunnen verhogen. De *Coffea arabica* heeft eigenlijk geen insecten nodig om bestoven te worden. Toch bezoeken Afrikaanse honingbijen, die vanaf 1985 in Panama voorkomen, de plant vaak. Planten die geheel door deze bijen worden bestoven hebben 25% zwaardere bessen dan planten die zichzelf bestuiven. Bovendien dragen ze meer vruchten. Waarschijnlijk profiteren de planten

van de genetische variatie van het stuifmeel van andere planten dat de bijen aan hun lichaam meenemen'. Waar hebben we dit meer gehoord? In het vervolg van het verslag wordt pijnlijk duidelijk welke gevolgen menselijke activiteiten hebben op het ecosysteem. 'De afgelopen decennia is de opbrengst van koffieplantages in delen van Afrika en Indonesië gedaald. Dit houdt verband met het verdwijnen van honingbijen uit deze gebieden. Vanwege de intensieve koffieteelt zijn veel bomen gekapt waardoor de leefomgeving van de bijen is verdwenen'. Denk in dit verband ook aan de bijna jaarlijkse terugkerende bosbranden in Indonesië.

Verdedigingsgedrag van onze bijen

In het begin van een bijenjaar is er een gemoedelijk sfeertje tussen de imker en zijn bijen. Als er een steek valt dan heeft het meer een corrigerend karakter. Zodra het volk groeit veranderen de zaken. Een steek valt eerder en wordt vaak gevolgd door een volgende en als het helemaal uit de hand loopt doet het denken aan een repeterende breuk.

Verdedigingsgedrag klinkt ontwapenend, inderdaad de bij is na de daad ontwapend, maar als slachtoffer denk je er op zo'n moment toch wel iets anders over. We weten allemaal dat de ene steek de andere niet is, waarbij de felste steken later in het jaar vallen. Naar het 'waarom' kunnen we slechts gissen. Laten we eens een aantal factoren op een rijtje zetten. Veranderingen 'in' het bijenvolk zijn er wel degelijk. In de loop van het jaar neemt de hoeveelheid broed enorm toe en het totale bijenvolk draait in een hogere versnelling. Alles is erop gericht voorraad aan te leggen; nectar wordt ingedampt, stuifmeel aangestampt, er wordt gebouwd en gezwoegd en dan komt de imker, dus u of ik, die denkt even orde op zaken te stellen. Mogen ze dan? Wat ook verandert binnen een volk is het aantal bewoners. Het feromoon van de koningin moet met een groot aantal bijen worden gedeeld, voor een individuele bij is er minder beschikbaar en wellicht geeft dat aanleiding tot versneld steekgedrag. Wie zal het zeggen? Schuiven we niet teveel menselijke overwegingen in de voeten van de bijen? Invloeden van buitenaf zijn er ook. Wespen kunnen het de bijen bijzonder lastig maken, er kan onweer in de lucht zitten en ook bij drukkend warm weer zitten de angeltjes los. Tel daarbij op de zweetgeurtjes die de imker onder z'n benauwde kap produceert en steekgedrag lijkt verklaarbaar. Tijdens warm weer stroomt ons bloed

wat sneller door de aderen, liggen de huidporiën meer open en zal bijengif sneller door het lichaam worden getransporteerd. Vandaar een sterker pijngevoel? Af en toe word je gedwongen een volk te inspecteren terwijl het gezonde verstand zegt afblijven. Bij regenachtig weer bijvoorbeeld. Alle haalbijen thuis, maar er viel geen steek. Pais en vree alom. Uit onderzoek is bekend dat bijen en het volk positief zijn geladen tijdens mooi weer, maar dat tijdens regen de lading hoofdzakelijk negatief is. Dus ontladen. Ik heb er voor mezelf de conclusie aan verbonden dat een hoge graad van vochtigheid de bijen kalmeert. Vandaar dat ik mijn handen nat maak voordat ik 'in de volken ga' en de bijen regelmatig trakteer op een douche met behulp van de plantenspuit. Tijdens een schrale oostenwind (dus lage luchtvochtigheid) in het voorjaar laat ik de bijen het liefste met rust.

Nu een interessante waarneming van een aantal Rotterdamse imkers

Weerhaakjes

Altijd geleerd dat als een bij een warmbloedig dier steekt ze zelf het loodje legt omdat de angel met weerhaakjes in de huid achter blijft, terwijl een wesp de angel zonder weerhaakjes weer uit de huid kan terugtrekken en dus blijft leven.

Nu waren een collega en ik onlangs bezig om een bijenles door te spreken en daarbij zaten ook een aantal preparaten om onder de microscoop te bekijken. Op het preparaat van de bijenangel was mooi te zien hoe die weerhaakjes aan beide zijden geplaatst waren. Bij het bekijken van een angel van een wesp zagen we tot onze grote verbazing ook weerhaakjes! Eigenlijk zag deze angel er net zo uit als die van de bij! Het grote verschil was dat er om de angel van de wesp een kokertje of hoesje leek te zitten waardoor de weerhaakjes als het ware ingepakt zaten, wat de wesp in staat stelt de angel zonder problemen uit de huid te trekken.

Al verder pratend hierover stelden wij ons de vraag of de angels van bijen en wespen ooit identiek zijn geweest met allebei een hoesje (maar waarom dan weerhaakjes als ze ingepakt zitten) of beide geen hoesje. Daarop volgt natuurlijk de vraag als ze identiek geweest zijn waarom dan het verschil in levenswijze, overwinteren als volk of alleen als koningin? Zou de honingbij ook verder kunnen evolueren waardoor zo'n hoesje ontstaat zodat zij na het steken van een warmbloedig dier niet sterft?

Wasmotval

Neem een 1,5 of 2 liter plastic fles; maak net onder de hals een gat van 2,5 cm; maak een mengsel van een half kopje suiker, een half kopje azijn en een bananenschil en doe dit mengsel in de fles. Vul het mengsel aan met water tot de fles half vol is. Plaats de fles(sen) op plaatsen waar de wasmotten verwacht kunnen worden.

Het weer in september

Voor de periode 1971-2000 geldt als gemiddelde een hoeveelheid zonneschijn van 133 uur, 69 mm neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 18,7 graden. De afgelopen vijf jaar gedroeg het weer zich als volgt.

September maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp °C
1997	zeer zonnig	(182)	droog (31)	normaal
1998	somber	(108)	zeer nat (151)	normaal
1999	zonnig	(161)	normaal	zeer warm (22,5)
2000	vrij somber	(125)	vrij nat	vrij warm (19,9)
2001	somber	(105)	extreem nat (177)	koel (17,4)

Geraadpleegd:

Een stokkien Geschiedenis deel 3, Informatiegids Imkers Vereniging Ruinen e.o. 19(11): 12

Bijen maken koffie zwaar, De volkskrant 15.6.002;

Wanum, Tom van, Weerhaakjes, Raat voor imkers 23(1): 7

Ulrich Warnke, Effects of electric charges on honeybees, Bee World 57(2): 50 (1976)

Wasmotval, Kwispeldans Bijenvereniging Winterswijk e.o. juli 1996

advertentie

De Immenhof
Alle bijenmaterialen voor de moderne imker

* Aanbieding:

vuren Spaarkast	€ 88,50 per stuk
5 stuks à	€ 79,50 per stuk

Geopend: Zaterdag van 8.00 - 1200 en na telefonische afspraak. Harremaatweg 36, 3781 NJ Voorthuizen, 0342-472837 / 0653182006 info@immenhof.nl / www.immenhof.nl

Moeren pakken de trein

Ton Thissen

Zaterdag 20 juli 10.40 uur

Station Arnhem. Perron 4a/4b. Een viertal imkers heeft elkaar gevonden. Ze kennen elkaar of ze herkennen de imker in elkaar. Een van hen, Evert Saathof, is reeds in handen gevallen van TV-Gelderland en legt uit wat er staat te gebeuren. Ook A. van Beek arriveert. Hij heeft de Gelderlander van deze morgen nog niet gelezen. Maar hij komt er wel in voor, leggen we hem uit. Op typisch Hollandse wijze trouwens. Vindt hij € 18,25 voor een eilandbevruichte koningin, die hem min of meer wordt thuisgebracht, nou écht duur? Hij kan zich niet herinneren dat gezegd te hebben en dan loopt de trein binnen. We begeven ons naar de in de brief afgesproken voorste coupé. Als de TV-ploeg van RTL is uitgestapt, verschijnt een lachende Jan Beuving. Zijn knalrode jasje concurreert met het bord 'Schiermoeren' en beide trekken onmiddellijk de geplande aandacht. Uit zijn weekender komen de bestelde moerhuisjes te voorschijn. Het overhandigen kan niet zoveel tijd nemen, maar Jans jovialiteit maakt veel goed. De imkers hebben overigens meer aandacht voor hun moeren dan voor de bezorger ervan. Maar als de trein vertrekt, zwaaien ze uitbundig. Op naar Nijmegen. Tot Venlo zal ik Jan vergezellen.

Donderdag 18 juli 16.00 uur

Schiermonnikoog. Wie, zoals uw verslaggever, vanuit het Zuid-Gelderse moet komen om het 'oogsten' op Schiermonnikoog mee te maken, doet er verstandig aan een dag eerder af te reizen. Op het VVV-kantoor weten ze alles van het Carnicateelstation, maar ze zijn niet bereid me de juiste plek te wijzen. Ze hebben zo hun instructies. Toch kom ik een heel eind. Tegen

vieren leiden sporen in het helmgras mij naar de afdeling volken en naar het een duinpan verder gelegen terrein met de bevruchtungskastjes. Een paddestoellandschap lijkt het wel. Twee aan twee staan de Kirchhainers op hun sokkeltje. Ik kom wel aan zo'n 200 kastjes. Allemaal bevrucht? Morgen zullen we het weten. Er zijn in ieder geval zo'n 120 moeren besteld, is me verteld.

's Avonds drink ik temidden van veel vakantiegangers een biertje in 'It Aude Beuthús' en werp een blik in de 'Lytje Pole', de Algemene Informatiekrant Schiermonnikoog. Onder de kop 'Carnicestation verhuisd' lees ik wat ik ook al te weten kwam uit diverse nummers van Bijen. Als ik eindelijk een eilander gevonden heb die er meer van weet, verneem ik dat voor hem en de meeste eilanders die verhuizing niet gehoeven had. Kapsones van die nieuwe-wijkbewoners. Om het argument van de bijenpoep moet hij lachen. Alsof die bijen dan 54 jaar niet gepoept zouden hebben! Ze zijn gewoon bang, terwijl die beestjes hier juist om hun zachte aard geteeld worden. 'Wij eilanders hebben zo'n tere huid niet.'

Vrijdag 19 juli 08.30 uur

Reddingsweg. Als vastelander doe je Schier op de fiets. Die posteer ik tegen het hek van de kaasboerderij en zet hem vastelandsgetrouw op slot. Het is doodstil. Geen mens te bekennen. De oogstploeg moet al wel gearriveerd zijn: ze namen de boot van 06.30 uur, is me gezegd. De bewolking is dreigend. Het blijft hardnekkig droog. Niemand bij de volken. Toch wel goed afgesproken? Stemmen van over het volgend duin. Ze zijn er. Druk in de weer met de kastjes. Ik maak kennis met Jaap Andringa, de 'terreinmanager',

Venlo: Jan Beuving in gesprek met Louis van de Goor en Jan van Rens (Li.). Foto's: Ton Thissen.

Een paddestoellenlandschap op Schier

Piet Kuys op zoek naar de moeder

met Afra Laan, secretaris/penningmeester van de Stichting, met Jan Beuving en Sietse Bruinenberg, de NS-moeren-transporteurs van morgen, met Piet Kuys en Erica Ernsting, Kobi de Boer en Tjitte Piebenga en met Frank Scholing en Jan Jansen en met nog een viertal anderen van wie ik – jammer genoeg – de namen niet heb opgeschreven. Allen buigen zich over de Kirchhainertjes en vangen er de moeren uit die al gesloten broed hebben. Die gaan met 5 werksters en wat voer in een moerhuisje. Daaromheen een banderolletje met de geboortedatum, teeltnummer en de naam van de nieuwe eigenaar. De kastjes met moeren met alleen eitjes krijgen een bosje helmgras.

'Ze zouden bij de ontvanger nog eens op bruidsvlucht kunnen gaan. Die geven wij dus niet mee. En er komen altijd nog nabestellingen', legt Jaap Andringa uit. 'We raken ze best wel kwijt'.

Het is een gezellige boel, temeer omdat iedereen de cameraploeg van RTL wil uitleggen hoe het allemaal in elkaar steekt. Dan is er koffie en dan moet er nog flink worden aangepakt: de moederloze volkjes moeten met elkaar en daarna met een volk verenigd worden. En de boot van 14.30 uur is de deadline.

Op zee wordt de laatste hand gelegd aan administratie en coördinatie. Lijsten gaan over tafel, namen van ontvangers die door Frank moeten worden gebeld. Ik overtuig me bij Jan Beuving nog even van onze

afpraak: morgen in Arnhem om 10.51 uur op perron 4a/4b.

Zaterdag 20 juli ± 12.00 uur

Nijmegen. We weten het maar al te goed: wie de trein neemt tegenwoordig kan van alles overkomen. Vertragingen, de Vierdaagse in dit geval, eigen schuld. Hoe dan ook, we zijn een uur te laat in Nijmegen, maar Frank heeft als centrale meldpost de problemen zó opgelost dat de overhandigingen gewoon kunnen plaatsvinden. Zo komen we in Nijmegen ook nog aan koffie en gevulde koek toe. De mobiele telefoon is vaak een irritant verschijnsel, maar in ons geval is ze de redder in nood. Ook Venlo (2 moeren) is al gewaarschuld. Perfect. Maar we hebben wel vertraging opgelopen. De intercity naar Eindhoven is al vertrokken. Frank stelt ons gerust. Eindhoven is gebeld. Dat geeft ons de gelegenheid het met imker Louis van de Goor en zijn maatje Jan van Rens uit Sevenum te hebben over het geringe aantal bestellingen uit Limburg. Louis denkt dat veel Limburgers hun Carnicamoeren rechtstreeks uit Duitsland betrekken. Geen goede zaak vindt hij, omdat over de grens het AVB veel minder stringent wordt aangepakt dan bij ons.

Overigens zijn er over het geheel genomen dit jaar minder moeren besteld dan andere jaren. Dat kwam gisteren ook al ter sprake. Jaap Andringa was toen van mening dat het wel eens een negatief gevolg zou kunnen zijn van de verhuisaffaire op Schier. Des te jammer omdat de nieuwe plek even goed functioneert als de oude.

Als ik 's avonds Jan bel met de vraag of het allemaal gelukt is, hoor ik wat ik al verwachtte: 'Alles vóórelkaar!' Nog één vraag, Jan: 'Waarom verzenden jullie die moeren niet gewoon per post?' 'Ach', zegt hij, 'we willen zoveel mogelijk alle risico's voor de moeren vermijden en we doen het al jaren zo. Mooi toch, met al die belangstelling?' Ik kan het niet ontkennen.

Jaap Andringa (graag in vrouwengezelschap) met Afra Laan.

Arnhem: TV-Gelderland wil het naadje van de kous weten van Evert Saathof en Ron van Muilekom

Imker Hans van der Wateren stopt na 65 jaar met bijenhouden

Pim Lemmers, Voorzitter VBBN subvereniging Haarlem en Omstreken

Onlangs kreeg de Haarlemse bijenhouder Hans van der Wateren uit handen van Bob den Held, voorzitter van VBBN groep Noord-Holland, een oorkonde voor zijn 65-jarig lidmaatschap van de VBBN. Een paar weken later nam hij de moeilijke beslissing om te stoppen met bijenhouden. Zijn afnemende gezondheid laat verder imkeren namelijk niet meer toe.

242

Op de tafel in de woning van de familie Van der Wateren ligt een foto uit 1946 met daarop de verloving van Hans van der Wateren en zijn vriendin Clea. Boven een bijenkorf hebben de twee elkaar plechtig trouw beloofd. In juli waren ze 55 jaar getrouwd. Al snel wordt tijdens het gesprek duidelijk dat Van der Wateren en de bijenteelt één zijn. Hij praat aan een stuk door over zijn grote passie, de bijen. 'Wat is er eigenlijk nu mooier dan bijenhouden', glundert hij. In 1937 startte Hans van der Wateren, hij was toen net 14 jaar oud, met het houden van bijen in de achtertuin van zijn ouderlijk huis in Haarlem-Noord. 'Mijn broer hield bijen, maar had daar op een gegeven moment geen zin meer in', zegt Van der Wateren. 'Ik was destijds veel met de natuur bezig. Met spinnen en vlinders en van oude bliken bouwde ik aquaria. Het houden van bijen boeide mij, dus heb ik aangeboden mijn broers bijen over te nemen.' Van der Wateren sloot zich daarna aan bij de VBBN.

'Toen ik begon met imkeren was dat niet met deze kasten, maar in rieten korven', vervolgt de imker. 'Niet veel later kwamen de eerste bijenkasten op de markt. Ik weet nog goed dat mijn eerste kast door mijn vader werd gemaakt.' Samen met een aantal leden van de Imkervereniging Haarlem en Omstreken reisde Van der Wateren eind jaren '30 naar de zogeheten Moerasandijvie in de buurt van Urk, de heide en later naar het koolzaad. Een echt avontuur vond hij. 'Dat gebeurde met een oude vrachtwagen met chauffeur. Bij ieder lid werden thuis de kasten opgehaald. Uiteindelijk ruim honderd kasten met bijen, gestapeld op rijen van vier. Daarbovenop zaten de imkers om te zorgen dat de reis zonder al te veel problemen verliep. Zo kwam het af en toe voor dat tijdens de tocht moest worden gestopt omdat er weer een aantal bijen was ontsnapt. In de oorlogsjaren konden we niet meer met de vrachtwagen, maar wel met een

vrachtboot naar Urk. 's Avonds heb ik de kasten met de fiets van mijn moeder een voor een naar de Turfmarkt gebracht. De schipper had kans gezien om nog een keer een vergunning te bemachtigen om over het IJsselmeer te varen. Later bleek dat we het laatste schip waren dat een vergunning had gekregen. Het was daarna verboden om te varen. Voor de kust van Harderwijk zijn we beschoten en een ander schip uit ons konvooi werd geraakt en zonk. We zijn ongeschonden de haven van Urk binnengevaren en hebben de kasten kunnen lossen.' Als imker betekende Van der Wateren veel voor de bijenteelt in de regio Haarlem. Zo heeft hij op talloze markten gestaan en veel lezingen en spreekbeurten gehouden. Daarnaast deed hij uitvoerig onderzoek naar de bevruchting van koninginnen. 'Wanneer ik met collega-imkers over de bevruchting sprak, dan wist eigenlijk niemand waar dat precies gebeurde. Hoog in de lucht, namen we meestal aan. Van ijzerdraad heb ik toen een ballonvorm gemaakt met daaromheen zijden tule. Hierin ging dan de onbevruchte koningin. Dat geheel bevestigde ik aan een weerballon, die ik in de buurt van een bijenstand met veel darren liet opstijgen. Tegen het middaguur werden de kasten opengezet. Tijdens de proef constateerde ik dat de bevruchting op ongeveer zes à zeven meter van de grond plaatsvond. En dus niet hoog in de lucht, zoals velen van ons altijd dachten.' Ruim 25 jaar geleden stapte Van der Wateren niet alleen van de 'zwarte bij' naar de carnica over maar ook naar een totaal andere kast. Aan het ontwikkelen van deze kast, die volgens hem beter is dan alle andere, gingen de nodige onderzoeken vooraf. 'Deze kasten zijn driewandig en gelakt.' Vele miljoenen temperatuursmetingen verrichtte Van der Wateren. 'Hoge luchtvochtigheid zorgt voor meer broed en uiteindelijk dus ook voor meer bijen. Daardoor zijn de honingopbrengsten ook aan de hogere kant. Bij mijn afscheid van Philips heb ik twee 12 puntrecorders gekregen. Hiermee kon ik vanuit de kast op tien verschillende plekken de temperatuur (een meting per 12 seconden) meten. Met al die gegevens (twee jaar werk) heb ik samen met mijn zoon deze kasten ontwikkeld.' De bijen in de kast van Van der Wateren zijn zachtvaardig. 'Dit is een koningin afkomstig van het eiland Schiermonnikoog. Ik

Vervolg op pagina 243

'Bee-at-home' verdient meer aandacht

Ongeveer een maand geleden heb ik het genoegen gehad drie dagen als bemanning deel uit te maken van het bijenteelt paviljoen 'Bee-at-home' op de Floriade. Ik was verbaasd over de enorme belangstelling van de Floriadebezoekers voor de presentatie van de VBBN. Het was voor ons drie dagen hard werken, maar ik kijk er met zeer veel voldoening op terug. Het komt niet zo vaak voor dat je aan zoveel mensen (ook internationaal) het bijzondere van het bijenleven mag uitleggen en kan vertellen over je hobby.

Ik was nog meer verbaasd over de goed opgezette tentoonstelling en de fantastische organisatie door de mensen die dagelijks zorgen voor het in orde houden van het geheel. De broers Jos en Piet Hooijman, André Hageman en de vele anderen die er bij toerbeurt bij betrokken zijn, leveren een bijzondere prestatie. In juni was het enthousiasme nog steeds enorm groot en dat werd merkbaar instandgehouden door de goede reacties en waardering vanuit het bezoekende publiek. Het past de bescheidenheid van de heren dat er niet veel meer ruchtbaarheid aan het geheel is gegeven, maar wat mij betreft ten onrechte.

Vervolg van pagina 242

ben negen maal naar Schiermonnikoog geweest om daar op het teeltstation te helpen bij het oogsten van koninginnen. Eens per jaar worden die koninginnen (meer dan 200) per trein door Nederland vervoerd. Op veel grote NS-stations staan de imkers dan te wachten op hun nieuwe koningin, ook wel Schiermoer genoemd. Dit jaar was dat op 20 juli.' Twee jaar geleden werd bij Van der Wateren lymfklierkanker geconstateerd. Alhoewel hij daar volledig van genezen is, hebben de chemokuren zijn hartpomp aangetast. Imkeren wordt hierdoor steeds moeilijker. 'Ik heb niet meer de energie om de kasten op te tillen', zucht Van der Wateren. 'Een paar weken geleden heb ik midden in de nacht de knoop doorgehakt. Ik moet echt stoppen met bijenhouden. Ik kom niet meer tot rust, omdat ik weet dat er nog ontzettend veel werk te doen is. Onlangs zijn de bijen naar de locatie van een goede bijenvriend verhuisd. Bij hem zijn ze zeker in goede handen', besluit Van der Wateren.

Ook Bijen heeft er naar mijn mening te weinig melding van gedaan. Snel bladerend kwam ik alleen een uitvoerig verhaal tegen in het decembernummer van vorig jaar en onlangs in het juninummer een wat onoverzichtelijke fotoreportage. Wat mij betreft had er meer aandacht geschonken mogen worden aan de prestatie van het groepje vrijwilligers uit de Haarlemmermeer en omstreken. Wellicht had dit wat meer vrijwilligers als standbemanning kunnen trekken, want het is een flinke opgave dagelijks de stand van de hoognodige drie personeelsleden te voorzien. Uiteindelijk is dit een visitekaartje van de VBBN en de gehele imkerij in Nederland – fusie of niet – voor circa drie miljoen bezoekers, waarvan tweederde uit eigen land. Bovendien vermoed ik dat de VBBNstand een van de goedkoopste overdekte inzendingen is, maar met een enorme uitstraling en belangstelling. Hulde!

Frans Moens, VBBN subvereniging Baarn

243

Meewerken op de Floriade?

Wilt u meer weten
over

Bee-at-home

op de Floriade 2002?

Wilt u ons helpen als vrijwilliger?

Neem contact op met de werkgroep: de gebroeders
Hooijman of via E-mail: info@bee-at-home.nl

Werksters verkennen grondig

Het is bekend dat bijenzwermen een nieuwe woonplaats betrekken, nadat deze van tevoren door een aantal scoutingbijen is uitgezocht. Maar omdat er niet veel te lezen is over hoe deze scoutingbijen of verkenner te werk gaan, is het onderwerp bij de meeste imkers niet zo goed bekend.

Zes jaar geleden werd ik per ongeluk met het onderwerp wat diepgaander geconfronteerd. Wat was het geval? Na de voorjaarsinspectie bleef een zesramer tijdelijk op het dak van de bijenstal geparkeerd staan. Die kast bevatte toen een paar oude ramen. Later in de middag zag ik een aantal bijen in en uit die kast vliegen. In een eerste opwelling dacht ik, dat ik wat voer over het hoofd had gezien en dat er nu geroofd werd. Bij nadere

Heeft u iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, schijf of E-mail aan:

schoots7@zonnet.nl

of: redactie@vbbn.nl.

Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toe-lichtende reactie op geven.

Deze maand vertelt Bert Brakkee over werksters op zoek naar een woning.

inspectie bleek echter, dat van roven geen sprake kon zijn, omdat er in geen van de ramen voer zat. Toen ik de bijen beter observeerde, zag ik ook dat zij om die kast vlogen op een manier zoals bijen dat ter oriëntatie

Bert Brakkee met zijn oudste dochter, toen 1,5 jaar oud, nu 5 jaar

doen, als zij net zijn verhuisd. Toen vermoedde ik dat hier sprake zou kunnen zijn van scoutingbijen. Dat vermoeden bleek waar, want om ongeveer 15.00 uur de volgende dag arriveerde een kanjer van een zwerm. Omdat ik het volkomen eens ben met diegenen, die liever een zwerm lokken dan er eentje (te moeten) scheppen, heb ik sinds die tijd elk jaar met diezelfde zesramer met redelijk succes zwermen gelokt. Slechts één jaar is er geen zwerm in komen vliegen, terwijl er van tevoren wel volop scoutingwerksters op en om de kast waren. Kennelijk heeft de eigenaar van die bijen op tijd ingegrepen.

Deze plek is bezet

Ik ben dus de afgelopen jaren volop in de gelegenheid geweest om scoutingwerksters te bestuderen. Wanneer je ze goed observeert, zie je dat hun gedrag wezenlijk anders is dan dat van rovende bijen. Wist u bijvoorbeeld dat scoutingbijen, nog vóórdat de zwerm is afgekomen, heel bezitterig doen als zij de nieuwe woonplaats uitgekozen hebben en dat zij elke aangevlogen zuster grondig inspecteren alvorens zij haar binnenlaten? Wist u ook dat een aantal van hen, al ruim een week voor de zwerm afkomt, zelfs ook al de nacht doorbrengt in de nieuwe woning? Als je een kast bekijkt die door tientallen scoutingbijen is bezet, dan lijkt het van de buitenkant op het eerste gezicht net of zo'n kast bewoond is. Alleen het ontbreken van bijen die met doorgehangen achterlijfjes met dracht thuiskomen of met stuifmeel aan de achterpoten, doet iets anders vermoeden. Als je een kast met scoutingbijen openmaakt, merk je dat de bijen door een schijnbaar individualistisch gedrag geen éénheid lijken te vormen; er is bijvoorbeeld geen trosvorming.

Lange voorbereidingstijd

Zwermen kunnen ook 's avonds komen aanvliegen; verleden jaar zelfs om 20.00 uur. Dit jaar meldden zich de eerste scoutingbijen al rond 20 april, maar de zwerm is pas op 13 mei rond 18.00 uur komen aanvliegen. Mocht ik van begin af aan met dezelfde scoutingbijen te maken hebben gehad, dan zou dat betekenen, dat scoutingbijen zelfs al op zoek gaan naar een nieuwe woning vóór er doppen in het moedervolk zijn. Wie kan mijn verhaal bevestigen en/of aanvullen? Overigens houd ik zwermen altijd in quarantaine als ik geen eigenaar vind, en zodra de gelegenheid zich voordoet, wordt ook uit zo'n volk een voederkransverzamelmonster op AVB onderzocht.

Bert Brakkee, Made.

Toch een beetje eng? Bert Brakkee met zijn jongste dochter, toen 1,5 jaar oud, nu 3 jaar

Reactie van Hayo Velthuis

Bert Brakkee heeft hier zo'n complete beschrijving gegeven, dat ik er haast geen aanvullingen op weet te geven. Er rijzen hoogstens wat vraagtekens in mijn hoofd op en dat wekt dan al gauw de indruk van zurige betweterij. Dat is helemaal niet de bedoeling.

Afstemming van activiteiten

Over dat communicatieproces ter voorbereiding van het zwermproces en ook tijdens het verloop ervan, is nog heel wat te ontdekken. Als Bert gelijk heeft en de bijen al voordat er zwermcellen worden aangezet de boer op gaan voor het vinden van een nieuwe nestplaats, is de voorbereiding dus iets wat door een brede laag van het volk wordt gedragen. Immers het zijn de oudere vliegbijen die speurbij zijn, terwijl de jonge bijen de speeldopjes moeten bouwen en daarna de larven daarin moeten voeren. Hoe zou die afstemming van activiteiten tot stand komen? Zijn het kenmerken van de koningin, is het alleen gebrek aan ruimte waardoor het allemaal begint? Of zouden speurbijen altijd op verkenning zijn, altijd al op de hoogte zijn van wat de wereld te bieden heeft, om het aan het volk mee te delen wanneer er aan die informatie behoefte is?

Vrijwillig of gedwongen voedselrantsoen?

Er zijn mooie waarnemingen gedaan door de groep van prof. Morse in de V.S. over de zwermvoorbereiding. Men stelde vast dat de koningin een kleine twee weken voor het zwermen al minder vaak werd gevoerd,

zodat haar legcapaciteit afnam en ook haar gewicht uiteindelijk met een derde afnam. Het is niet bekend, of de moeder minder werd gevoerd omdat ze door cellengebrek minder eitjes kwijt kon en daardoor minder vaak om voer vroeg, of dat de werksters haar op rantsoen stelden en daarmee het gewichtsverlies afdwongen.

En dan zijn er de waarnemingen van prof. Lindauer, die het dansen van bijen op de zwermtros vastlegde en constateerde dat de scouts aanvankelijk een veelheid aan dansrichtingen lieten zien. Deze veelheid ging geleidelijk over in eenvormigheid en pas daarna ging de zwerm weer vliegen om rechtstreeks naar de nieuwe woning te gaan. De werksters waren dus allemaal goed geïnformeerd over de richting naar en de afstand tot het nest. Vervolgens liet Morse toen weer zien dat bij die vlucht naar de woning de geur van de koningin een grote rol speelt. Door met de moeder in een kooitje te gaan lopen kon hij de opgevolgen zwerm in iedere gewenste richting laten vliegen als hij, met de moeder in het kluisje boven zijn hoofd, aan de wandel ging. Menige imker heeft, door het plaatsen van de moeder in een kluisje, kunnen voorkomen dat de zwermtros vertrok terwijl hij/zij de kieps haalde of het middagmaal nuttigde.

Verdedigen van de nieuwe woning

Bert beschrijft nu hoe speurbijen, al 24 dagen voor de zwerm afkwam, het zesramertje kwamen inspecteren. Omdat speurbijen oudere, ervaren vliegbijen zijn, lijkt het me onwaarschijnlijk dat die speurbijen later de zwerm hebben geleid. Ook is uit de beschrijving niet

duidelijk of die vroege speurbijen behoorden tot het volk dat later zwermd. Dat is dan zo'n zure opmerking. Maar de constatering, dat de nieuwe woning al door tientallen bijen is bezet voordat de zwerm arriveert en dat zij de woning verdedigen tegen andere bezoekers, zijn heel interessante waarnemingen die uitnodigen tot systematisch onderzoek. Op onze bijenstallen, met veel volken vlak bij elkaar, ontstaan de zwermneigingen in de zelfde periode en dus zijn de volken met elkaar in concurrentie wanneer het gaat om het verkrijgen van een nieuwe nestplaats. Is er inderdaad zoiets als het verdedigen van de gevonden ruimte tegen inspecties van speurbijen van een concurrerend volk?

Opmeten van de nestruimte

246 Prof. Seeley heeft, toen hij nog student was bij prof. Morse, onderzoek gedaan naar de eigenschappen die de nieuwe woning voor de scoutbijen aantrekkelijk maken. Hij zag hoe de speurbij, wanneer deze in een

nieuwe nestholte was aangekomen, als het ware het volume ervan opmat door over de wand in de nestholte rond te lopen. Wanneer er nestgelegenheden van verschillend volume werden aangeboden, trokken zwermen bij voorkeur in holtes die ongeveer één broedbak groot waren; grotere en kleinere holten werden minder vaak bezet door de zwermen. Het volume wordt dus inderdaad gemeten en speelt een rol bij de keuze van de nestplaats. Dat rondlopen in de ruimte komt mij in gedachten als Bert schrijft dat de bijen in het kastje een schijnbaar individualistisch gedrag vertonen en geen trosje vormen. Ook constateerde Seeley dat de aanwezigheid van wat oude raat de holte aantrekkelijker maakt. Het lijkt mij dat dit zal berusten op de geuren van die raat, waardoor de holte makkelijker gevonden wordt, maar ook dat is nog niet bewezen. Voor de imker met initiatief en open oogjes is er nog heel wat te ontdekken!

Rik Oldeven

De Ronde van de Bijen

Ooit moet ik het van iemand gehoord hebben: het vergelijken van bijenhouden met wielrennen. Zelf zou ik er nooit op gekomen zijn. Elke vergelijking gaat mank, weten we, maar deze zou voor mij ook nog eens flink uit de pas gelopen hebben. Een aantal jaren verder in het bijenvak moet ik bekennen dat er toch wel wat voor te zeggen valt. Als je een beetje om je heen gekeken hebt in de Nederlandse imkerij, kun je je gaandeweg wel vinden in dat beeld.

Als imker maak je elk jaar weer deel uit van een peloton mede-imkers, dat zich in de wintermaanden tot aan het gaatje voorbereidt op de voorjaars-, zomer- en najaarskoersen. In het voorjaar moet je je slag slaan, in de zomer erbij zijn en in het najaar goedmaken wat er eerder misging. Met een goed voorjaar en een redelijke zomer kun je de heide met zijn voors en tegens wel eens overslaan. In augustus gaan inwinteren geeft ook een goed gevoel.

En zo werkt de vergelijking door. Je hebt profs en amateurs: de bestuivingimkers bijvoorbeeld en de hobbyisten. Er zijn renners en ploegleiders: zij die het doen en zij die zeggen hoe het gedaan had moeten worden. Er zijn bobo's, commissies, media. Vul maar in. Wat ontbreekt in de vergelijking zijn de sponsors. Die komen vanzelf als je goed bent. Echt goed. Perfect. Sommige imkers zijn dat ook. Zo perfect als Lance Armstrong. Ze winnen dan ook altijd, overal en alles. Ze zijn steeds weer in de weer om te voorkomen dat er gezwermd wordt; dat van de veertig larven er maar tien worden aangeblazen; dat er broedstoppen optreden; dat de zorgvuldig opgekweekte koninginnen worden afgestoken; dat een opgedoekte zwerm – je hebt ze nou eenmaal niet aan een touwtje - warmloopt. Zoveel mogelijk risico vermijden. Altijd tegen de min vechten. De plussen gewoon vinden en er dus niet meer van genieten. Het gaat om winnen. Zoveel mogelijk truien. De bolletjestrui voor de grootste stuifmeelopbrengst; de groene trui voor de grootste vangst varroamijten met de darrenraatmethode; de gele trui voor de meeste kilo's honing. Want honing blijkt nog steeds de enige sponsor in de imkerij.

Ik houd van de Tour des Abeilles, de Ronde van de Bijen. Ik fiets elk jaar lekker mee. Met vallen en opstaan. In het grote peloton, want meer is voor mij niet weggelegd. Maar mocht ik nog eens een etappe winnen, dan zal ik u dat meteen in geuren en kleuren laten weten.

Vertaling van ontdekkingsreizen Broeder Adam

'Mijn zoektocht naar de beste bijenrassen'

Dr. J. P. van Praagh, Celle

Broeder Adam, wiens oorspronkelijke naam luidde Adam Kehrle, werd geboren op 3 augustus 1898 in Biberach/Riß en stierf in 1998. Sedert 1919 leidde hij de beroepsimkerij en het teeltstation van de Benedictijner Abdij te Buckfast in Devon aan de rand van het Dartmoor-gebied in Zuid-Engeland. Zijn omvangrijke kruisingsexperimenten voerde Broeder Adam uit op een eigen bevruchtungsstation, dat gelegen was in het midden van het heidegebied van Dartmoor. Op dit gebied was hij expert. De ontdekkingsreizen die Broeder Adam ondernam gedurende de jaren 1959 tot 1977 en veel later nog (1988) naar de Kilimandjaro in Afrika, vormen de basis voor zijn succesvolle teeltexperimenten. Broeder Adam beschreef zijn ervaringen in deze bundel, die hijzelf de ladder tot succes in de bijenteelt noemde.

Broeder Adams 'Mijn zoektocht naar de beste bijenrassen' is inmiddels vertaald. De beide actieve bijenvrienden De Witt en Van Eizenga hebben de moeite genomen om via het distributiekanaal Molenhoek de reisberichten van Broeder Adam in het Nederlands te publiceren.

Hier is een weliswaar kritische maar mild oordelende vakman aan het woord en het is voor mij als bijenwetenschapper verfrissend om tussen de regels door over zoveel landschappen, mensen, imkerijen en bijenrassen te kunnen lezen.

Het eerste hoofdstuk, de vertaling van wat Broeder Adam 50 jaar geleden in Bee World publiceerde, zou iedereen, die zich actief met de bijenhouderij in Nederland bezighoudt, moeten lezen.

Bij het lezen van de zin: 'De natuur is niet bepaald scheutig geweest voor de honingbij op Cyprus' schoot me de vergelijking met de situatie in Nederland te binnen. 'Behalve de sinaasappelboomgaarden zijn er verder geen goede drachtbronnen. De Cyprische inheemse bij is in staat gedurende het grootste deel van het jaar door hard te werken in haar levensonderhoud te voorzien. Maar de extra voorraad die wordt verzameld is klein' Ook in Nederland moeten de bijen hard werken.

Onze actuele problemen met Varroa, virussen, (te) slechte drachtplantensituatie enz. enz. stemmen vaak mismoechtig. Al lezend in het boek van broeder Adam word je je ervan bewust, dat de grote variatie binnen *Apis mellifera* ook de garantie biedt, dat onze bijen het toch zullen redden. Het systeem bijenvolk heeft zich zo lang kunnen ontwikkelen en aanpassen, dat we de plicht hebben de ontstane diversiteit te behouden, voor zover die nog te redden is. Aan de andere kant heeft Broeder Adam ook de weg gewezen, hoe deze rijkdom zinvol gebruikt kan worden om in noodsituaties de locale bij en de locale imker te helpen.

Mij is opgevallen dat de beschrijvingen van de lokale bijenhouderij te allen tijde waarde vrij zijn, zonder ze te bekritisieren. Hoewel Broeder Adam rijkelijk ervaring heeft met wat selectie bij bijen mogelijk kan maken, komen we toch ook zinnen tegen, waaruit blijkt, dat hij ook de grenzen kent van wat selectie, teelt en imker bereiken kunnen.

De heren De Witt en Van Eizenga moet ik danken voor de uren leesplezier en nadenken, die hun vertaling in het Nederlands me bezorgd hebben.

Ik kan deze vertaling als bijenboek (niet voor beginners) van harte aanbevelen. Het kan geen kwaad van tijd tot tijd op onze activiteiten te reflecteren. Deze vertaling kan daarbij helpen. Met het motto aan het eind van het voorwoord van de samenstellers lukt dat zeker.

Broeder Adam, Mijn zoektocht naar de beste bijenrassen, een Molenhoek-uitgave ISBN 90 80 629 618. Verkrijgbaar bij het Bijenhuis Wageningen, bij de boekhandel en rechtstreeks bij: 0598-422293.

Spelen met bijen

Jan van de Veluwe

De dagelijkse omgang met bijen leidt dikwijls tot experimenten, waarbij de uitkomst niet altijd is te voorzien. Dracht- en weersomstandigheden spelen nu eenmaal een dominante rol.

Zo gaat er zelden een voorjaar voorbij waarin ik geen signaal ontvang van een elders neergestreken bijenzwerm. Overigens gebeurt dat ook wel eens in de nazomer, maar dan is het meestal een wesp-familie. Dit voorjaar was het geluk met mij: ik werd via een telefoontje geconfronteerd met een bijzonder fraaie zwerm waarbij de koningin was getooid met een wit kroontje, m.a.w. het betrof een flinke voorzwerm. (Kleurencode voor 2001 was wit). Een flinke voorzwerm die zeer snel tot een stevig korfvolk uitgroeide.

Korfvolk ideaal voor een show

Nog altijd heb ik grote bewondering voor de korf-imkerij. Een korfvolk kun je namelijk probleemloos zonder bijenkap e.d. uit de stal halen en korte tijd op het grasgazon plaatsen, een handeling die ik bij wijze van show graag toepas voor een groep mensen, geïnteresseerd in de bijenteelt, bijv. tijdens een verjaardag. Een enkele bij, die het met zo'n show niet eens is, vliegt dan gewoon terug naar de stal, waar tijdelijk en dummy-korf is opgesteld. In tegenstelling tot een kast bijen, die regelmatig aan allerhande manipulaties wordt onderworpen, is een korf min of meer een natuurlijke bijenwoning, waarin de bewoners met rust gelaten worden en daardoor vrijwel nooit agressief zijn.

Huisvesting van de zwerm

In de korf, bestemd voor genoemde voorzwerm, worden eventuele wasresten verwijderd. Daarna bevestig ik, met behulp van verhitte was vermengd met propolis, drie stukjes oude raat (7 x 3 cm) in de kop van de korf. Dat geeft richting aan de bouw ten opzichte van het vlieggat. Kopspijlen gebruik ik niet, aangezien die later hinderlijk zijn bij het ongeschonden uitnemen van de raten, een ervaring overgenomen van de grote korfimker Klindworth uit Klein Meckelsen in de BRD. Aldus wordt de nieuwe zwerm gehuisvest. Ter stimulatie van de ratenbouw krijgen de bijen onderin de korf nog enkele malen een flink stuk oude raat met wintervoer om de koningin zo snel mogelijk raatwerk te verschaffen om weer aan de leg te gaan.

Vorbereiding voor verhuizing naar een kast

Dankzij de goede dracht in de omgeving van Apeldoorn heeft de ratenbouw al spoedig de onderzijde van de korf bereikt. Dan begint het spel. De korf wordt geplaatst op een sterke dekplank, waarin een rond gat wordt gezaagd, ter grootte van de binnenmaat van de korf (circa 35 cm). Het geheel komt te staan op een BK, c.q. HK, voorzien van uitgebouwde raten. Bevindt zich in deze raten nog wat honing en/of stuifmeel, dan is dat mooi meegenomen. De korf wordt binnen enkele dagen door de bijen muurvast gekit aan deze dekplank met opening. Dat is prettig te weten tijdens controles. Het is opmerkelijk hoe snel een groot aantal bijen al gauw gebruik maakt van de uitbreiding van hun woning. Bezien we na een week de resultaten, dan is het interessant waar te nemen, dat de bijen hun raatwerk in de korf niet verder uitbouwen dan tot aan de rand van de dekplank met doorgang.

Die uiteinden staan niet meer scherp maar zijn fraai afgerond, terwijl de bouwactiviteiten in de eronder geplaatste kast in volle gang zijn. Meer en meer bijen

Tekening VBBN subvereniging Enschede

maken gaandeweg gebruik van de vliegopening van de kast, terwijl een deel nog het vlieggat van de korf benut.

Koningin verhuist naar kast

Na ongeveer drie weken zien we dat ook de koningin zich in het kastdeel bevindt en vermoedelijk al aan de leg is. Dat is het moment, dat we onder de dekplank, waarop de korf staat, een koninginnerooster plaatsen. Twaalf dagen nadien is er in de korf geen open broed meer, na nogmaals twaalf dagen is al het broed in de korf uitgelopen. Dan is het moment aangebroken om het rooster te vervangen door een normale dekplank met bijenuitlaat. Voorts wordt dan het vlieggat van de korf gedicht.

Een paar dagen nadien is de korf rijp om geslacht te worden. Wel moeten we ervoor zorgen, dat het kastdeel, waarin alle bijen zich nu bevinden, extra ruimte krijgt om het sterke volk toekomstperspectief te bieden. Zou het wegens ruimtegebrek gaan zwermen dan is zulks een kwalijke zaak. Het loopt overigens tegen begin augustus, zodat het volk gereed gemaakt moet worden voor de heide.

Slachten van de korf

De korf wordt nu op beheerste wijze met beide

zijanten, één voor één, voorzichtig op de grond getikt, waarna de negen raten loskomen van de korf en verwijderd kunnen worden. Het gebruik van een korfmes is soms raadzaam. Dan begint het oogstfeest. Vervolgens neemt mijn vrouw, doorgaans juist op dat moment, mij het werk uit handen en plaatst al die mooie stukken raatwerk op een tafel. Dat wordt vervolgens met behulp van een mes gesplitst in honing in maagdelijke, en honing in ex-bebroede raten. Laatstgenoemde raten worden leeg geslingerd. Bij gebrek aan een slinger wordt de honing uit dit raatwerk ook wel met de handen (voorzien van plastic handschoenen) uitgekneed en via een dubbelzeef (c.q. vergiet) opgevangen in een honingemmer. De aardigheid is nu om deze honing deels in potjes te doen, waarna de resterende brokken maagdelijke raathoning, mede als blikvanger, eveneens in die potjes worden gedeponeerd.

De Amerikanen noemen dat 'chunckhoney', terwijl de Duitsers de producten van korfimmers vaak aanmerken als 'Pollenhoning', met name vanwege de grote rijkdom aan pollen in pershoning.

Aanvullende informatie over de 'Korfimkerij' is verkrijgbaar in het gelijknamige boek van J.J. Speelziek in het Bijenhuis te Wageningen.

bijen

ECONOMIE

Wat kost dat nou, zo'n potje honing?

Wat kost dat nou, zo'n potje honing? vroeg mijn vriend. Ik verkoop het voor 6 gulden per potje zei ik. Nee, dat bedoel ik niet, zei mijn vriend. Ik weet wel dat je het voor 6 gulden verkoopt. Dat is heel wat meer dan bij Albert Heijn, maar jij hebt echte Wassenaarse honing. Wat uit Wassenaar komt is natuurlijk altijd een beetje duur, maar ik vind hem lekker en ik betaal je er graag voor. Wat ik bedoel is, wat het je kost om die honing te maken, zodat ik een idee heb van wat je er nu eigenlijk aan verdient. Dat zal wel niet weinig zijn.

Ik weet niet precies wat het kost, zei ik, maar ik kan het wel even voor je uitrekenen, ik heb toevallig de prijslijst van het Bijenhuis hier liggen. Wel in gulden nog.

Laat eens kijken, ik had dit jaar 10 kasten bijen, 5 volwassen en 5 jonge. De volwassen kasten gaven me gemiddeld 20 kg honing, dat is dus 100 kg geogost. Ik ben natuurlijk zelf mijn eigen beste klant, maar er

bleven dit jaar 85 kg over voor de verkoop. Die 15 kg die je zelf opeet moet je bij je inkomen tellen, zei mijn vriend. Nee, zei ik, dat doe ik niet, want in de bijbel staat geschreven dat men de dorsende os de haver niet mag onthouden. Bovendien is honing voor mij net als voor jou de lucht die je inademt. Vooruit dan maar, zei mijn vriend, je hebt dus 170 maal f 6,- is f 1.020,- binnengehaald. Ja, zei ik, in feite 152 potjes van 500 gram en 36 potjes van 250 gram, maar dat maakt weinig uit. Die potjes kosten natuurlijk geld en de etiketten kosten ook nog een dubbeltje per stuk. Samen komt dat voor de verpakking op f 145,75. Verder moet ik de bijen natuurlijk suiker geven in plaats van de honing die ik eruit gehaald heb. Ik heb 8 volkeren ingewinterd. Dat kost f 29,95 per stuk ofwel f 239,60 totaal. Dan hou je toch nog zo'n f 3,73 per potje over, zei mijn vriend.

Dat klopt, zei ik, maar wacht even, ik heb ook nog wat andere kosten. Tel dit even op: een pak tabak

voor mijn pijp (f 6,50), 2 kilo wasbodems om nieuwe ramen te maken (f 36,50), ik heb een nieuwe kast gekocht met een broedkamer erop, want er was een kast aan vervanging toe (f420,95), wat draad om raampjes te bespannen (f10,50), een paar nieuwe handschoenen (f 29,95), een pot verf voor wat onderhoudswerk (f 11,95 bij de Hema), een fles ijszijn, je weet wel tegen de wasmot (f 9,95) en 2 pakken Apistan tegen de varroamijt (f 106,50). Samen f 632,35 meldde mijn vriend. Hm, je maakt nog maar 2 cent per potje.

Ja, zei ik, en ik moet nog rekening houden met wat indirecte kosten: ik betaal de gemeente huur voor de grond waar mijn bijen staan. Met de prijsindexclausule is dat inmiddels f 224,80 per jaar (vooruit te voldoen).

250 Dit voorjaar heb ik het dak van mijn stal moeten vernieuwen: 13 golfplaten à f 15,40 plus 2 potten verf à f 11,95 Samen f 224,10. Ik heb de stal en de kasten indertijd overgenomen voor f 1.000,- en mijn slinger kostte f 445,-. Dat schrijf ik in 10 jaar af, dus dat is f 144,50 per jaar. Mijn vriend zei even niets.

En dan moet ik natuurlijk nog de manuren rekenen, zei ik. Volgens mijn tijdverantwoording werk ik in de winter 2 uur per week aan mijn bijen, alleen een

Reclameprentje kleurenlitho begin 20^e eeuw. Uitgegeven door een modehuis te Parijs.

beetje bijhouden en zo. In het voorjaar ben je er echt druk mee, zo'n anderhalve dag ofwel 12 uur per week, totaal 144 uur in normale werktijd plus nog zo nu en dan wat nachtwerk, nog eens 12 uur extra. In de zomer is het wat minder. Je vangt eens een zwerm en oogst wat honing. Volgens mijn boekhouding 96 uur. In de herfst is het voornamelijk voeren en onderhoudswerk: 48 uur. Alles bij elkaar dus 312 uur plus 12 uur overwerk. Ik noem het overwerk apart, omdat daar volgens de imkers CAO een toeslag voor geldt. Voor de normale uren staat er voor een Imker A (dat ben ik, meer dan 10 jaar ervaring), een uurtarief van f 96,50 en voor overwerk f144,75. Mijn normale werk betaalt ongeveer 2 keer zoveel, maar ja, dit is liefhebberij. Totale salaris dus f 31.845,-. Daar komt nog 21% pensioen en sociale lasten bij, qua kosten: f 38.532,45.

Dus als ik het zo uitreken, zei mijn vriend, kost jouw honing bij elkaar f 40.143,45. Dat is dus f 236,14 per potje. Beetje duur. Laten we het eens in Euro's uitdrukken: 107 Euro 33. Klinkt al wat beter, maar het is toch nog vrij duur. Maar wacht eens, je bent nog iets vergeten, je maakt immers ook propolis. O ja, zei ik, dat is waar ook, twee potjes propolis. Die heb ik verkocht voor een tientje per stuk. Dat moet ik van de kosten aftrekken. Dan is het dus nog f 236,02 per potje voor de honing. Ik geloof toch dat ik de verkoopprijs misschien een beetje omhoog moet doen. Maar mag dat wel van de minister, in deze tijd van de Euroconversie?

We keken elkaar even aan. Maar gelukkig is mijn vriend heel slim. Volgens mij moet je het anders doen. Ik hoor dat je bij de bijenhoudersvereniging honing kunt kopen voor f 5,- per potje. Dat is dus je vervangingsprijs en die moet je als kostprijs aanhouden. Je verkoopt het voor f 6,-, dus een marge van 17%. Geen gekke business. Dan hou je de propolis nog over. Als je de kostprijs van de honing op f 5,- stelt, dan blijft er voor de kosten van de propolis f 39.293,45 over. Dat is dus f 19.646,72 per potje van 75 gram. In Euro maar € 8.930,33. Lijkt heel wat, maar propolis is een fantastisch geneesmiddel en gezondheidszorg is nou eenmaal duur, dat weet iedereen. Trouwens, als je het wat verdunt, dan kun je er wel 100 hele kleine potjes van maken. Die verkoop je voor, zeg € 149,99 per stuk. Gouwe handel, man.

Dank je wel, zei ik. Ik ben blij dat je even langs gekomen bent. Je hebt mijn inzicht verrijkt. Wil je een heel klein potje propolis van me kopen?

Klaas van der Poel

Dick Vunderink

11 mei 1931 – 11 augustus 2002

*'He is dead, busy bees: he is dead, busy bees!
Go tell the sad news to the flowers on the leas;
Go tell the sad news over forest and fell,
He's dead, busy bees, who served you so well.*

(Schotman, 5e druk, p 675)

Dick Vunderink is thuis in aanwezigheid van zijn vrouw en dochters vredig overleden. Een mooie en milde dood. De kanker die tien maanden geleden werd geconstateerd, was niet te overwinnen.

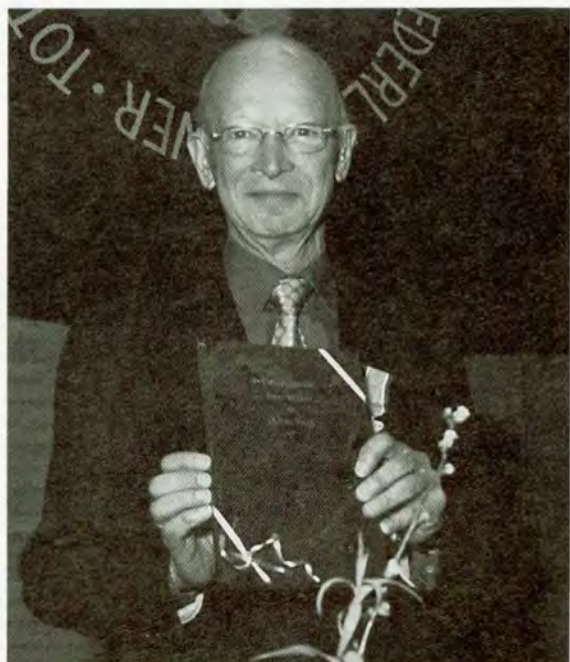
Voor de VBBN heeft hij veel betekend

Tijdens zijn negenjarig voorzitterschap (1993-2002) heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan de promotie van de imkerij in Nederland en aan de modernisering en democratisering van de organisatie.

Hij was ervan overtuigd dat er plaats is voor een moderne imkerij in Nederland en dat voor het behartigen van de belangen van die imkerij de gelederen gesloten moesten worden en dat er een hechte band moest worden opgebouwd tussen de bestuurders en de 5.000 imkers in het land.

De tijd dat de VBBN bij overheid en bedrijfsleven de belangen behartigde van de imkerij als een landbouwsector was voorbij. Hij maakte een start de VBBN om te bouwen tot een ledenorganisatie en de communicatie binnen de vereniging te intensiveren. Met het invoeren van de groepenstructuur aan het begin van zijn voorzitterschap is daar een veelbelovend begin mee gemaakt.

Hij begreep als geen ander dat het voor de van oorsprong nogal traditionele imkerij van belang is om tijdig te vernieuwen en te moderniseren. De verenigingsadministratie in het Bijenhuis is in een vroeg stadium geautomatiseerd. Op Internet is een web-site en een discussieplatform gestart. Tijdens het 100-jarig jubileum van de VBBN in 1997 is onder zijn leiding een voorlichtings-CD-Rom geproduceerd, bestemd voor belangstellende buitenstaanders die iets van de wondere wereld van de bij willen weten. Tijdens het internationale bijenhouderscongres van Apimondia in 1999 in Vancouver is deze CD-Rom

onderscheiden met een gouden medaille voor het beste voorlichtingsmateriaal toen voorhanden.

Dick Vunderink was ook als schrijver actief. Bekend werd hij met zijn maandelijkse column in het blad 'Bijen: 'Uit de PC van de voorzitter'. In deze column gaf hij maandelijks commentaar op gebeurtenissen in de imkerij.

Uit reacties van imkers in het land bleek dat de column zeer gewaardeerd werd en ook een bijdrage leverde aan de communicatie binnen de vereniging. Dick Vunderink was een integer mens en een goed bestuurder. Enkele weken na de Algemene Ledenvergadering (sept '01), waarin zijn opvolger werd gekozen, werd bij hem kanker geconstateerd. We mogen ons gelukkig prijzen dat we tijdens de Algemene Ledenvergadering van maart jl. op een gepaste manier afscheid hebben kunnen nemen. Hij was zeer verguld met de Ridderorde die hem opgespeld werd door de burgemeester van Amstelveen. Een afscheid van zijn persoonlijke kennissen en vrienden op de Floriade, eind april, was emotioneel en waardig.

Jos Plaizier, voorzitter VBBN

Deze windwijzer, gemaakt door 'volkstuinturen', is bevestigd aan het dak van Richard Verbeek uit Haarlem. De bij is gemaakt van metaal en is ontworpen vanaf een foto. Richard is met recht trots op zijn 'bij' en wil vanaf deze plek de 'Vuystjes' nogmaals bedanken.

Enquete leeftijdsopbouw VBBN-leden

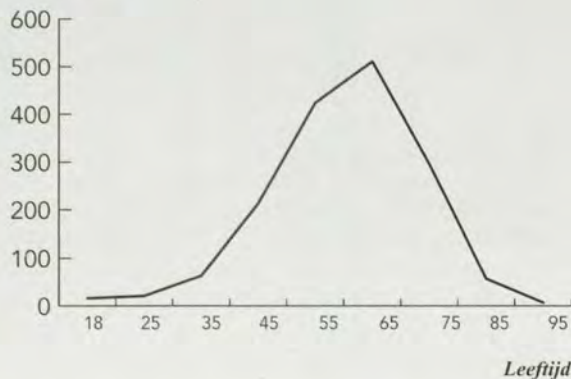
Dit voorjaar hield de VBBN een enquête onder de aangesloten subverenigingen met als doel: kijken hoe de leeftijdsopbouw van onze leden is. Uiteindelijk reageerden 62 subverenigingen wat een hoge score is en werd de leeftijd genoteerd van ruim 1.500 leden.

Hieronder het resultaat

(1)	10 t/m 18	16
(2)	18 t/m 25	21
(3)	25 t/m 35	63
(4)	35 t/m 45	213
(5)	45 t/m 55	424
(6)	55 t/m 65	511
(7)	65 t/m 75	296
(8)	75 t/m 85	57
(9)	85 t/m 95	7

Mannen	1499
Vrouwen	155

Aantal leden

In de grafiek is de tabel nog eens weergegeven. U ziet dat groep 6 de grootste groep imkers is; de leeftijd van 55 tot en met 65 jaar. Het bestuur ziet hierin een leidraad om daar haar beleid op af te stemmen.

Eensgezindheid Eerbeek e.o. bezoekt Floriade

A.W.J. Fleur, voorzitter subvereniging Eensgezindheid, Eerbeek

Een van de radiocommercials die regelmatig te horen is, zegt: De Floriade moet je ruiken!

Dat zou dan ook net het enige zijn wat ontbreekt op de prachtige stand van de VBBN.

Zaterdag 15 juni jl. vertrok een bus uit Eerbeek voor een bezoek aan de Floriade. Imkers en introducés uit Eerbeek, Brummen, Dieren en omgeving, verzamelden zich om 08.00 uur bij Café-Restaurant 'De Korenmolen', de thuisbasis van Eensgezindheid. Zonder oponthoud arriveerden we om 09.30 uur in Hoofddorp.

Voorzien van stevige wandelschoenen en een goed humeur kreeg een ieder ruimschoots de tijd om op eigen gelegenheid te Floriade te bekijken.

Het was interessant om te zien hoe de verschillende landen, bedrijven en instellingen zich presenteren op deze internationale show. Bloemen, planten, bomen en struiken waren harmonieus samengebracht tot een prachtig park.

De VBBN-stand kon in deze entourage de toets der kritiek ruimschoots doorstaan.

Of voor de niet-imker de 'ramen' aan de buitenkant als zodanig herkenbaar waren vraag ik mij af, voor de imker in ieder geval wel. Eenmaal binnen, kon men zich volledig informeren over bijen en alles wat daarmee te maken heeft. Een enthousiaste standbezetting gaf uitleg aan eenieder die wat wilde weten. Bovendien was er een grote hoeveelheid informatiemateriaal. Ruim, licht, goed toegankelijk en levendig is de indruk die ik hieraan heb overgehouden.

Complimenten aan 'onze' vereniging en de mensen die deze stand hebben gerealiseerd.

We kunnen trots zijn, lid te zijn van zo'n club.

Studiedag ZLTO 9 november

Jo Janssen, voorzitter studiedagcommissie

Plaats: het schoolgebouw van de Helicon, Schouwrooij 2 te Boxtel. Het thema van de studiedag zal zijn: 'Bestuivende insecten'.

Mededelingen vanuit het bondsbestuur

De voorzitter van de ZLTO, dhr. J. Beekman, zal enkele mededelingen doen vanuit het bestuur. Hij zal geen winnaars bekend maken van de bijenteeltbedrijfswedstrijd omdat er geen bondskeuring is geweest.

Lezingen

Lezing 1: Dhr. P. van Brugel: 'Solitaire bijen': lokaal 150. In deze lezing zal worden ingegaan op het voedsel-specialisme van een aantal soorten solitaire bijen en vooral hun bestuivende rol daarbij. Eveneens zal ingegaan worden op de wijze waarop de verschillende soorten solitaire bijen het stuifmeel verzamelen en vervoeren, aangezien die sterk afwijkt van de manier waarop honingbijen en hommels dit doen. Ook de levenscyclus van een aantal soorten solitaire bijen zal kort aan bod komen.

Verder zal een aantal voorbeelden worden aangehaald van het inzetten van solitaire bijen ten behoeve van gewasbestuiving.

Lezing 2: Dhr. W. van Steenis: 'Vliegen en wespen': lokaal 151

'Iedereen heeft zweefvliegen in de tuin, maar niet iedereen reageert er even verheugd op,' was de openingszin van het stukje van Menno Reemer over zweefvliegen in het themanummer van Bijen in 2001. Ze lijken zo veel op wespen of bijen, zelfs op hommels, dat je er soms van schrikt. Nodig is dat niet, want ze hebben geen angel. Maar ze komen soms wel op je boterham zitten, als ze de kans krijgen. Of leven ze ook van stuifmeel en nectar in vergelijking met onze honingbij? En zijn er vliegen, die vanwege hun beharing voor bestuiving van bloemen zorgen of zijn het alleen maar snoepers van de nectar? Ook al lijken sommige vliegen op de honingbij, is daar alles mee gezegd of zijn er meer overeenkomsten? Of moeten we de vergelijking trekken met de solitaire bij? Vragen te over en interessant genoeg om er meer over te weten te komen.

Lezing 3: 'Hommels': lokaal 108. Op dit moment is voor deze lezing nog geen spreker bekend.

Kennelijk zijn er een aantal planten, die zich in de loop van hun ontwikkeling gevormd hebben voor specifieke bestuivers. Zo zijn er dus planten, zoals de rode klaver, die specifieke hommelpflanzen zijn. En nu kunnen we het hebben over deze planten, we kunnen ook de bevliegers wat nader gaan bestuderen en kom ik uit bij de hommel. Een van de typische kenmerken is de lange tong van de hommel, die het haar mogelijk maakt om de diep verscholen nectar uit de lange bloembuizen te halen. Maar niet iedere hommel heeft een even lange tong. Ook niet iedere hommel is even groot en even zwaar en dus even sterk, maar over het algemeen sterker dan de honingbij, waardoor weer andere bloemen te bevliegen zijn. In het vroege voorjaar zien we de hommel bij veel lagere temperaturen fourageren dan de honingbij. Dus een aantal verschillen kennen we al. Misschien zijn er meer en andere overeenkomsten en verschillen te noemen tussen de hommel en de honingbij.

Lezing 4: Dhr. K. Bierman: 'Vlinders': lokaal 149
Vlinders planten zich in het volwassen, vliegende stadium voort. Hun levensduur kan zeer uiteenlopen: van slechts enkele uren tot tien maanden in de winter. Vlinders vliegen om een partner te vinden en als ze normaal ontwikkelde monddelen bezitten, om voedsel te zoeken. Hierdoor levert ook de vlinder een bijdrage aan de bestuiving.

Sommige vlindersoorten paren reeds kort nadat ze uit de pop zijn gekomen, andere zijn pas enige tijd nadat ze vliegen en voedsel opnemen, geslachtsrijp.

De opname van voedsel en vocht hangt sterk af van de levensduur van de vlinder en van de ontwikkeling van de monddelen.

Dagvlinders klappen hun vleugels in rust opwaarts samen, waarbij de achtervleugels de voorvleugels grotendeels bedekken. Vooral eieren, ruspen en poppen van vlinders vallen ten prooi aan allerlei rovers. De vlinder zelf wordt relatief weinig belaagd.

De vleugels van de uit de pop komende vlinder zijn eerst slechts kleine stompjes, die zich echter door het

inpompen van een vloeistof volledig ontplooiën. Dit zijn maar enkele onbekende wetenswaardigheden over vlinders. De lezing belooft nog meer openbaar te maken aangevuld met visuele apparatuur.

Workshops

Ter ondersteuning van de lezingen zullen diverse workshops plaatsvinden. De laatste jaren wordt er veel gesproken over het feit dat honingbijen **concurrenten** zouden zijn van andere bestuivende insecten. Dhr. C. Smeekens zal hierover een workshop inrichten. Dhr. Hoefnagels zal op aanschouwelijke wijze laten zien hoe wij allen **nestgelegenheid** kunnen bieden aan bepaalde bestuivende insecten.

Dhr. V.d. Smitte zal laten zien hoe hij het **stuifmeel** dat bestuivende insecten verzamelen, onderzoekt.

Toon de Groot zal u weer de helpende hand bieden om de **CD-rom** van de honingbij te bekijken en hoe u meer informatie over bestuivende insecten kunt opsporen.

Postersessie

Panelen van de Ambrosiushoeve geven informatie over recente onderzoeken.

De 'Vrienden van Ambrosiushoeve' zullen u informeren over de drachtplantentuin van de Ambrosiushoeve.

Tentoonstelling en verkoop tweedehands bijenboeken
Veldbiologisch antiquariaat 'De Stokroos' zal een tentoonstelling inrichten met tweedehands bijenboeken en deze ook te koop aanbieden.

Markt

In lokaal 69 zal weer een markt worden gehouden. Iedereen, behalve handelaren, kan hier bijenspullen ruilen of verkopen. In verband met AVB mag geen materiaal worden aangevoerd dat in aanraking is geweest met bijen.

In ditzelfde lokaal zullen films vertoond worden, die zoveel mogelijk betrekking hebben op het thema van deze studiedag.

Tentoonstelling eigen gemaakte spullen

In de gang tegenover lokaal 69.

U wordt de mogelijkheid geboden om eigengemaakte spullen tentoon te stellen, zoals kleden, beeldjes, schilderijen, eigengemaakte wasfiguren, houtsnijwerk e.d.

De commissie zou het zeer op prijs stellen als meer deelnemers van deze tentoonstelling gebruik zouden maken. In het oktobernummer meer informatie.

Honingkeuring

Ook zal er weer honing gekeurd worden volgens de nationale richtlijnen (zie Bijen 8(7/8): 206-207 (1999)). Bij de inname van de honing zal een honingkeurmeester aanwezig zijn die advies geeft tot welke categorie de te keuren honing behoort.

Een jury zal de inzendingen beoordelen en deze zullen na de keuring tentoongesteld worden, voorzien van de uitslag en onder welk nummer.

Mede en was

Voor was en mede zijn nog geen nieuwe richtlijnen opgesteld en ze zullen derhalve volgens de oude richtlijnen gekeurd worden.

Een inzending mede bestaat uit drie flessen mede, afkomstig van één partij. De flessen mogen niet van een etiket of opschrift zijn voorzien. De jury zal de mede beoor-

delen op smaak, helderheid, zuiverheid en verpakking. Er worden verschillende categorieën was onderscheiden:

- zelfgezuiverde was
- zelfgegoten kunstraat
- siervoorwerpen van bijenwas

Zelfgezuiverde was: per inzender mag slechts één blok was aangeboden worden. Het stuk moet minstens 500 gram wegen en mag niet van een etiket of ander kenteken voorzien zijn.

Zelfgegoten kunstraat: per inzender één serie van drie vellen. De vellen kunstraat mogen niet voorzien zijn van een etiket of opschrift. De jury zal de gezuiverde was en de zelfgegoten kunstraat beoordelen op kleur, geur, structuur en verontreinigingen; de zelfgegoten kunstraat tevens op sterkte, gewicht en oppervlaktemaat.

Siervoorwerpen en kaarsen van bijenwas: het aantal inzendingen per deelnemer is onbepaald. De beste inzendingen van de diverse klassen worden met een certificaat gehonoreerd.

Niet-leden kunnen volwaardig deelnemen aan de keuring van honing, was en mede, d.w.z. dat ook zij zullen meedingen naar de te behalen certificaten.

Ontmoetingsruimte

U bent niet verplicht de hele dag het programma te volgen. In de aula bij de bar is de gehele dag de gelegenheid om met uw collega-imker van gedachten te wisselen onder het genot van een kop koffie of een ander drankje.

Parallelprogramma

Het parallelprogramma bestaat ook dit jaar weer uit twee onderdelen:

Mevr. Hetty Vroegop zal de deelnemers aan haar programma technieken bijbrengen waarmee ze zelf **kaarten** kunnen maken. Eigengemaakte kaarten versturen kan toch veel leuker zijn!

Dhr. Fons Gysels blijft in de buurt van onze bijen door de deelnemers te leren hoe je van was allerlei prachtige **wasfiguren** kunt maken.

Van de deelnemers wordt wel een kleine bijdrage gevraagd voor het gebruikte materiaal.

Imkermaterialen

In de hal van de trap naar boven kan men imkerartikelen aanschaffen.

Natuurverenigingen

IVN (Instituut voor natuureducatie) en KMPT (Groei en Bloei) geven acte de presence.

Loterij

Om een bijdrage te leveren aan de onkostenbestrijding van deze studiedag zal er een loterij gehouden worden waarmee waardevolle prijzen, imkerartikelen, zijn te winnen. De loten kosten €0,50 per stuk, 6 voor €2,50 en u mag zoveel loten kopen als u wilt. U kunt de prijzen van tevoren bewonderen.

Toegangsprijs

Alles wordt duurder, ook de kosten van de studiedag. Daarom zijn de prijzen enigszins verhoogd. Toch zijn de bedragen lager geworden omdat we dit jaar voor het eerst in euro's betalen. Voor de leden van de ZLTO mét lidmaatschapskaart €10,- en voor niet-leden €15,-.

Plaats en tijd

De studiedag wordt gehouden in het schoolgebouw van de Helicon, Schouwrooij 2 te Boxel. Het gebouw is om 09.30 uur open en om 10.00 uur zal de studiedag

officieel geopend worden.

De studiedagcommissie nodigt alle imkers van Nederland uit.

Van de Bestuurstafel

J. Beekman

Het voltallige Bondsbestuur vergaderde op 22 mei 2002 in de vergaderzaal van PPO (Ambrosiushoeve) te Hilvarenbeek. Als gast was uitgenodigd de heer T. Blacquiére.

Notulen bestuursvergadering 10 april

Deze zijn ongewijzigd vastgesteld. De bijbehorende actielijst is doorgenomen en waar nodig aangevuld. Op deze lijst kan iedere bondsbestuurder zien waarvoor hij/zij verantwoordelijk is.

Overdracht boeken

De heer Blacquiére was uitgenodigd om de boeken uit de bibliotheek van de ZLTO in ontvangst te nemen en het contract te ondertekenen, zoals afgesproken in de Jaarvergadering van de bond d.d. 6 april 2002. Namens de bond heeft de voorzitter het contract ondertekend. Voor meer informatie zie de site van de bond.

De vier bijzondere en waardevolle boeken die jaren in de kluis van de ZLTO gelegen hebben zijn getoond aan een verslaggever van het Brabants Dagblad die hierover een reportage gemaakt heeft (zie ook onze site). De boeken zijn voorlopig weer in een kluis opgeborgen tot beslist wordt wat we er mee gaan doen.

Ingekomen stukken en mededelingen

Bij slechts 55 verenigingen is een bijenziectencontactpersoon aanwezig en de secretaris zal ook de correspondentie voor deze personen sturen naar de secretarissen van de aangesloten verenigingen met het verzoek deze door te geven aan de ziektebestrijders. Zijn deze niet aanwezig dan gelieve men iemand van het verenigingsbestuur aan te wijzen om eventuele vergaderingen inzake ziektebestrijding te bezoeken.

Wat de imkersverzekering betreft: alle verenigingsbesturen dienen zich te houden aan de datum waarop de premie voor deze verzekering betaald moet zijn. Indien er wat gebeurt in de periode na sluitingsdatum, is men niet verzekerd, let daar goed op!

Evaluatie bijeenkomst contactpersonen ZBT

13 Mei jl. was een goed bezochte avond waar de heren Smeekens, Rietveld, Van Iersel en Beekman uitleg gaven over de stand van zaken inzake bestrijding van de varroamijt. Er is een conceptplan gepresenteerd om te komen tot regionale ziektebestrijdingsteams.

De aanwezigen waren ervan overtuigd dat er wat moet gebeuren om de bijenpopulatie in stand te houden, wil deze niet ten onder gaan aan de varroamijt.

Toewerken naar één bijenhoudersorganisatie

Daar het niet mogelijk is gebleken om één bijenhoudersorganisatie op te starten is het model van een federatie bespreekbaar bij het Bondsbestuur. Ook dit laatste is echter niet mogelijk gebleken.

Omdat er in diverse rubrieken nog wel het een en ander over deze materie geschreven zal worden, wordt er hier niet verder op ingegaan.

Voor meer informatie over het bovenstaande kunt u terecht bij het secretariaat, 013-5836350 of bij onze site www.bijenhouders-zlto.nl